

การประมวลองค์ความรู้และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ

สมบุญ ยมนา¹⁾

บทคัดย่อ

บทความนี้มาจากการวิจัยเรื่อง โครงการการประมวลองค์ความรู้และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ ซึ่งได้รวบรวมผลงานของนักวิจัยและนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชน มูลนิธิ สำนักวิจัย และข้อมูลเอกสารของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน สื่อสิ่งพิมพ์ เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดข้อมูลที่มีอยู่ให้เป็นระบบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบาย บริหารจัดการ และดำเนินการให้มีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การศึกษาแบ่งกลุ่มแรงงานนอกระบบเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ แรงงานนอกระบบภาคการเกษตร ภาคการผลิต และภาคบริการ โดยศึกษาข้อมูลที่มีอยู่ย้อนหลังระหว่าง พ.ศ. 2535-2549 ขอบเขตของงานวิจัยครอบคลุมลักษณะทางประชากร สังคมและเศรษฐกิจ สุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน สวัสดิการที่ได้รับ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ ตลอดจนการจำแนกประเด็นข้อเสนอแนะของเจ้าของงานวิจัยและที่ได้จากเอกสารเผยแพร่ และนำมาวิเคราะห์พร้อมจัดทำเป็นข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาพบว่า

1. งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบระหว่าง พ.ศ. 2535-2549 ส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในการทำงาน ประเด็นที่ศึกษามีความหลากหลายมากขึ้นในช่วงแผนฯฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ซึ่งศึกษาสภาพความเป็นอยู่ การจ้างงาน รายได้รายจ่าย หนี้สิน ปัญหาและความปลอดภัยในการทำงาน เป็นต้น ต่อมาในช่วงแผนฯฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ให้ความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพและคุณภาพชีวิตมากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอิสระที่มีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพของประชาชน เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐในด้านการประกันสุขภาพถ้วนหน้า มีการออกกฎหมายคุ้มครองแรงงานนอกระบบ รวมทั้งมีการสนับสนุนงานประมวลองค์ความรู้ในภาพรวม ตลอดจนการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ทำให้เกิดกระแสสังคมในด้านสิทธิแรงงานและการสร้างหลักประกันทางสังคมแก่แรงงานนอกระบบและในปี 2548 สำนักงานสถิติแห่งชาติทำการสำรวจข้อมูลแรงงานนอกระบบเป็นครั้งแรก

2. งานวิจัยได้สะท้อนปัญหาและความต้องการของแรงงานนอกระบบ หากแต่อาจไม่ครอบคลุมทุกประเภทแรงงานและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ รวมทั้งตัวอย่างที่ศึกษาไม่มากนัก การศึกษาในภาคการผลิตยังจำกัดอยู่ในกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน ในขณะที่กลุ่มเป้าหมายในภาคบริการกระจุกตัวเฉพาะผู้ที่อพยพมาทำงานในพื้นที่กรุงเทพมหานคร การศึกษาแรงงานที่อพยพจากชนบทของจังหวัดเข้ามาในเขตเมือง ส่วนภาคการเกษตรข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรพันธะสัญญาและเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีที่ดินของตนเองยังมีค่อนข้างน้อย ประเด็นหลักของงานศึกษาล้วนคลึงกันในเรื่องสภาพการทำงาน ความเป็นอยู่ รายได้รายจ่าย หนี้สินซึ่งเป็นปัญหาเชิงเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่

เนื้อหาที่นำเสนอในบทความนี้ เน้นเฉพาะองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับตัวผู้ใช้แรงงานในเรื่องของสถานภาพทางสังคม การศึกษา ลักษณะครอบครัวและลักษณะทางเศรษฐกิจ ในส่วนของความเคลื่อนไหวของแรงงานนอกระบบไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิ การคุ้มครองทางสังคมตลอดจนทางด้านคุณภาพชีวิต สามารถศึกษาจากรายงานฉบับสมบูรณ์ได้

1) นักวิจัย สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

การเพิ่มขึ้นของแรงงานนอกระบบ เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิตและการจ้างงานทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ การจ้างแรงงานนอกระบบเป็นช่องทางที่ผู้ประกอบการนำมาใช้ในการลดต้นทุนท่ามกลางการแข่งขันที่มากขึ้น แรงงานนอกระบบยังคงเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่องภายหลังจากเกิดวิกฤตภาวะเศรษฐกิจ เมื่อผู้ประกอบการเลือกใช้วิธีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของธุรกิจโดยการปลดพนักงาน การหันเหไปประกอบอาชีพในเศรษฐกิจนอกระบบเพื่อการดำรงชีพของพนักงานเหล่านั้น ทำให้แรงงานนอกระบบเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

เศรษฐกิจนอกระบบที่ไม่ผิดกฎหมาย มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของไทยเนื่องจากเป็นแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้แก่ประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ ตลอดจนเป็นแหล่งกิจกรรมบริการที่ให้ความสะดวกและมีราคาถูกโดยเฉพาะกับชุมชนเมือง แต่ผู้ทำงานในเศรษฐกิจนอกระบบหรือที่เรียกว่า "แรงงานนอกระบบ" ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีความเป็นอยู่ที่ไม่มั่นคง และด้อยโอกาสเท่า ๆ กัน เนื่องจากไม่ได้รับความคุ้มครองทางสังคม ไม่มีสิทธิและมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำ อย่างไรก็ตามแรงงานเหล่านี้มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีส่วนในการสร้างรายได้ให้ประเทศปีละไม่ต่ำกว่า 2,000,000 ล้านบาทหรือประมาณร้อยละ 43 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ

ภาครัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญของแรงงานนอกระบบ โดยจัดทำนโยบายในการพัฒนาและส่งเสริมแรงงานนอกระบบและบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) เป็นต้นมา แต่การดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบาย ยังไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยข้อจำกัดของความไม่ชัดเจนในความหมายและความเป็นพลวัตของแรงงานนอกระบบ ประกอบกับการมีข้อมูลไม่เพียงพอทั้งในเชิงกว้างและเชิงลึก เนื่องจากในช่วงเวลาที่ผ่านมา มีงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบค่อนข้างน้อย เท่าที่มีอยู่เป็นการศึกษาในลักษณะกระจัดกระจายในบางประเภทของแรงงานนอกระบบ บางพื้นที่ แม้ว่าจะมีงานศึกษาที่

รวบรวมและจัดประเภทของแรงงานนอกระบบให้เห็นบ้าง อาทิงานของสุสัณหหา ยิ้มแย้ม, ชฤทธิ์ มีสิทธิ์, นงเยาว์ อุดมวงศ์ และระกาวิณ สีชนะวานิชพันธ์ (2543) ที่ได้ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ หลังจากนั้นมีการศึกษาในลักษณะนี้อีกในช่วงปี 2547-2549 แต่เป็นการรวบรวมงานศึกษาเฉพาะประเภทและเฉพาะด้าน เช่น งานของบุญสม น้ำสมบูรณ์และคณะ (2547) ที่ได้ทบทวนสถานการณ์สุขภาพและความปลอดภัยของแรงงานนอกระบบด้านสุขภาพและความปลอดภัยจากการทำงาน ในปี 2548 งานทบทวนเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบในประเทศไทยของปาริชาติ ศิวลักษณ์ และคณะ (2548) และในปี 2549 สุพจน์ เต๋นดวงและคณะได้ศึกษาทบทวนและประมวลผลความรู้เกี่ยวกับแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตร ดังนั้นการจัดทำโครงการประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับแรงงานนอกระบบนี้ ไม่เพียงแต่เป็นการเพิ่มงานศึกษาประเภทของการรวบรวมขึ้นอีกหนึ่งงานแล้ว เนื้อหาของการศึกษาในโครงการนั้นนอกจากจะครอบคลุมผลการศึกษาที่ได้จากเอกสารของทางราชการ งานศึกษาวิจัยของนักวิชาการ รายงานการสัมมนาต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้มองเห็นภาพของแรงงานนอกระบบในแง่มุมต่าง ๆ แล้ว ยังได้มีการประมวลข้อเสนอแนะทางด้านต่าง ๆ ของเจ้าของงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อแรงงานนอกระบบทั้งที่ดำเนินการไปแล้วหรือที่กำลังดำเนินการอยู่หรือที่ควรจะดำเนินการต่อ ยอดองค์ความรู้ในด้านที่ยังขาดหาย เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบมีความชัดเจนและทั่วถึง ซึ่งจะช่วยให้หน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้สนใจทั่วไปมีความเข้าใจถึงสถานการณ์ สภาพปัญหา ตลอดจนประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของคุณภาพชีวิตของแรงงานนอกระบบและสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องได้

ความหมายของแรงงานนอกระบบ

องค์กรแรงงานระหว่างประเทศ(ILO) (อ้างใน ทวีสุขพันธ์เพ็ง, 2546) ให้ความหมายของแรงงานนอกระบบว่าเป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือคุ้มครองโดยกฎหมาย ซึ่งรวมถึงผู้ที่เป็นแรงงานและผู้ประกอบการขนาดเล็กที่มีสภาพไม่มั่นคง ไม่ได้รับการคุ้มครองและไม่มีการรวมตัวเป็นองค์กร ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มคือ

1. นายจ้างหรือเจ้าของกิจการขนาดเล็ก ที่มีลูกจ้างจำนวนน้อย 2. ผู้ประกอบกิจการของตนเองหรือผู้ประกอบอาชีพอิสระ(ไม่ได้รับค่าจ้าง) 3. ลูกจ้างในกิจการขนาดเล็กหรือลูกจ้างที่ไม่มีนายจ้างแน่นอนหรือไม่มีสัญญาจ้าง เช่น ผู้รับงานไปทำที่บ้านและผู้รับจ้างทำของ

สำนักงานสถิติแห่งชาติให้ความหมายของ "แรงงานนอกระบบ" ว่าหมายถึง แรงงานที่ไม่มีรูปแบบและเกณฑ์ที่แน่นอนในการจ้างงาน ไม่มีกฎระเบียบทางกฎหมายและสังคมคอยคุ้มครอง (สุสันทา ยิ้มแย้ม และคณะ, 2543) ต่อมาสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ปรับนิยามของแรงงานนอกระบบให้สอดคล้องกับนิยามของสำนักงานประกันสังคม เป็นผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครองและหลักประกันทางสังคม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการสำรวจข้อมูลเพื่อรองรับการขยายการคุ้มครองไปสู่แรงงานนอกระบบของสำนักงานประกันสังคม ในปี 2550

คำจำกัดความและขอบเขตที่ใช้ในการศึกษา

คำว่า "แรงงานนอกระบบ" ที่ใช้ในการศึกษานี้หมายถึง ผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครองและหลักประกันทางสังคมที่ส่วนใหญ่จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากการจ้างงานที่ไม่มีกฎหมายที่แน่นอน

ประเภทของแรงงานนอกระบบแบ่งเป็น 3 กลุ่มตามลักษณะของการทำงาน ดังนี้

1. แรงงานนอกระบบภาคการเกษตร หมายถึง
 - เกษตรกรรายย่อย
 - ผู้รับจ้างทำการเกษตรในสาขาต่าง ๆ ได้แก่

เพาะปลูก ประมง ป่าไม้ เลี้ยงสัตว์ ทำนาเกลือ

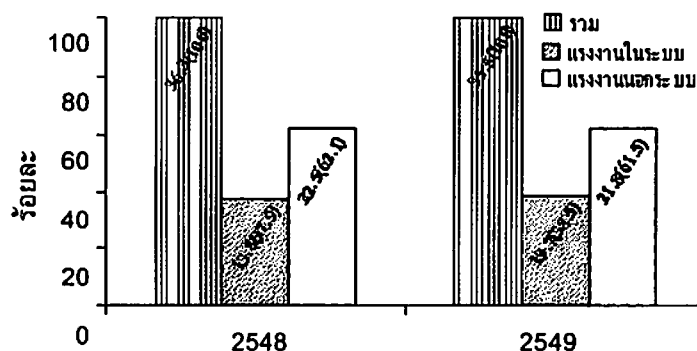
- เกษตรพันธะสัญญา

2. แรงงานนอกระบบภาคการผลิต หมายถึง ผู้รับงานไปทำที่บ้าน

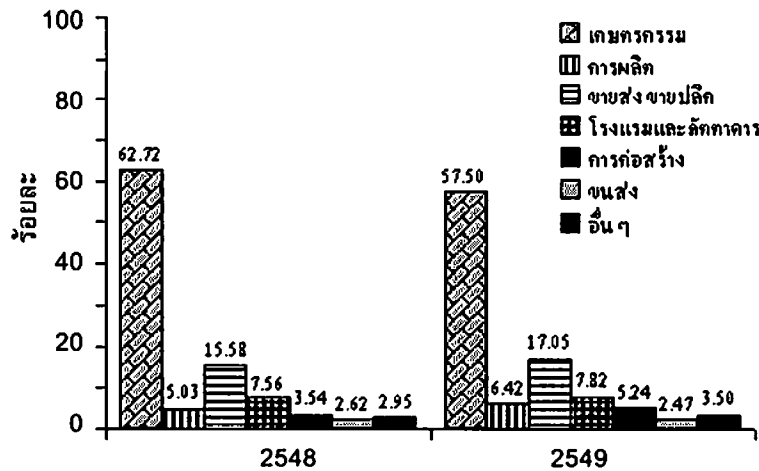
3. แรงงานนอกระบบภาคบริการ หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพอิสระในสาขาการค้าและบริการที่ไม่ใช้ทักษะวิชาชีพขั้นสูง และมีค่าตอบแทนน้อย

จำนวนและองค์ประกอบทางประชากร

ในอดีตที่ผ่านมา เป็นการยากที่จะบอกว่ามีแรงงานนอกระบบในประเทศไทยจำนวนเท่าใด แต่อาศัยวิธีการประมาณจากผลต่างระหว่างจำนวนผู้มีงานทำกับจำนวนแรงงานในสถานประกอบการ ต่อมาในปี 2548 มีการสำรวจแรงงานนอกระบบขึ้นเป็นครั้งแรกโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ภายใต้นิยามของผู้ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไปและมีงานทำที่อยู่นอกการคุ้มครองของกฎหมายประกันสังคม ผลการสำรวจมีแรงงานนอกระบบจำนวน 22.5 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 62 ของผู้มีงานทำ(36.3 ล้านคน) เป็นแรงงานที่อยู่ในภาคเกษตรมากที่สุด จำนวน 14.1 ล้านคนหรือร้อยละ 62.7 ของแรงงานนอกระบบทั้งหมด รองลงมาได้แก่ภาคอุตสาหกรรมการผลิต 4.2 ล้านคนหรือร้อยละ 5.03 ของแรงงานนอกระบบทั้งหมด ที่เหลืออยู่ในอุตสาหกรรมการค้าและบริการ ขณะที่การสำรวจล่าสุดในปี 2549 แม้ว่าจำนวนของแรงงานนอกระบบจะลด-

รูปที่ 1 จำนวนและสัดส่วนของผู้มีงานทำที่อยู่ในแรงงานในระบบและนอกระบบ ปี 2548 - 2549
ที่มา : สรุปผลเบื้องต้นการสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2548 และ 2549, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

รูปที่ 2 ร้อยละของแรงงานนอกระบบจำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม ปี 2548 - 2549
ที่มา : สรุปผลเบื้องต้นการสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2548 และ 2549, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ลงเล็กน้อยจากปี 2548 คือมีจำนวน 21.8 ล้านคนแต่ยังคงเป็นแรงงานส่วนใหญ่ของประเทศที่มีสัดส่วนกว่าครึ่งหนึ่งของผู้มีงานทำทั้งหมด (รูปที่ 1 และ 2)

พัฒนาการของงานศึกษาวิจัยและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง

แรงงานนอกระบบภาคการเกษตร ในช่วงเวลาที่ศึกษามิงานศึกษาวิจัยค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาการคุ้มครองแรงงานในภาคการเกษตรทุกสาขาในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ การกำหนดค่าจ้างขั้นต่ำ การใช้แรงงานต่างด้าวในภาคการเกษตร ตลอดจนคุณภาพชีวิตของแรงงานและในปี 2549 มีงานทบทวนองค์ความรู้ของแรงงานนอกระบบในภาคเกษตร

แรงงานนอกระบบภาคการผลิต มีงานศึกษาวิจัยพอสมควร เริ่มตั้งแต่แผนฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ต่อมาในปี 2542 สำนักงานสถิติแห่งชาติได้ทำการสำรวจข้อมูลผู้รับงานไปทำที่บ้านขึ้นเป็นครั้งแรก และในระหว่างปี 2540-2544 มีงานวิจัยเพิ่มขึ้นพร้อมกับความหลากหลายของประเด็นที่ศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาสุขภาพ ความปลอดภัยในการทำงาน สภาพแวดล้อมในการทำงาน มีการรวมกลุ่มและจัดตั้งเครือข่ายผู้รับงานไปทำที่บ้าน นักวิชาการและเครือข่ายผู้รับงานไปทำที่บ้านมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์ให้ภาครัฐเห็นความสำคัญของแรงงานผู้รับงานไปทำที่บ้านซึ่งเป็นสตรีเกือบทั้งหมด จนในที่สุดมีการออกกฎกระทรวงว่า

ด้วยการคุ้มครองแรงงานในงานที่รับไปทำที่บ้านในปี 2547 และมีการศึกษาติดตาม ประเมินผล รวมทั้งให้ความรู้ความปลอดภัยแก่แรงงานอย่างสม่ำเสมอ

แรงงานนอกระบบภาคบริการ พบว่ามีการศึกษาในอาชีพหาบเร่ แผงลอย หรือการค้ารายย่อย มาตั้งแต่ปี 2523 ต่อมา มีงานศึกษาออกมาให้เห็นบ้างเป็นระยะ ๆ และในช่วงระหว่างปี 2544-2548 มีการศึกษาในอาชีพอื่น ๆ หลากหลายขึ้น เช่น อาชีพเก็บขยะและอาชีพเกี่ยวข้องกับขยะ อาชีพขับรถรับจ้าง คนรับใช้ในบ้าน เป็นต้น ประเด็นที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิตทั่วไป สภาพการทำงาน ปัญหาและความต้องการ เป็นต้น

แรงงานนอกระบบภาคการเกษตร

ผลของการพัฒนาประเทศ ในช่วงเวลาที่ผ่านมาทำให้ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่จำนวนและสัดส่วนของแรงงานในภาคการเกษตรลดลง เนื่องจากการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคอื่น ๆ จนทำให้ในบางสาขาขาดแคลน อาทิ แรงงานประมงและสวนยาง เกษตรกรในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะเป็นเกษตรกรรับจ้างมากขึ้น เนื่องจากไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง รวมทั้งการขาดแคลนทุน การนำเสนอผลการศึกษาเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบภาคการเกษตรจำแนกตามประเภทกิจกรรมออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง การป่าไม้ และการทำนาเกลือ เนื้อหาส่วน

ใหญ่มาจากงานวิจัยของ บริษัท แอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด

1. สาขาการเพาะปลูก

เป็นสาขาที่มีประชากรมากที่สุด ลักษณะของงานเพาะปลูกมี 3 รูปแบบ คือ การทำนา การทำสวน และการทำไร่ แรงงานในสาขาเพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นแรงงานชั่วคราวและเป็นเพศหญิงมากกว่า มีอายุระหว่าง 31-50 ปี การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา ลักษณะการทำงานใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก เสริมด้วยแรงงานรับจ้างครั้งคราวซึ่งมีแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่าและกัมพูชารวมอยู่ด้วย โดยลักษณะการทำงานเป็นฤดูกาล ดังนั้นแรงงานประมาณ ร้อยละ 50 มีการประกอบอาชีพอื่น ๆ อาทิ รับจ้างทั่วไป และงานก่อสร้าง

การจ้างงานโดยการตกลงเป็นวาระ และการจ่ายค่าจ้างมีทั้งรายเดือนและรายวัน มีจำนวนวันที่จ้างเฉลี่ย 120 วันต่อปี ทำงานสัปดาห์ละ 5-6 วัน ชั่วโมงการทำงานประมาณ 8 ชั่วโมงต่อวัน

การเข้าออกของแรงงานรับจ้างเกิดขึ้นบ่อย จนเกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานตามฤดูกาล แรงงานรับจ้างเหล่านี้ไม่มีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ส่วนใหญ่จะรับผิดชอบค่ารักษาเองหรือใช้สิทธิบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า ปัญหาที่สำคัญของแรงงานเพาะปลูกคือการว่างงานตามฤดูกาล รายได้ไม่เพียงพอกับการดำรงชีพ ตลอดจนปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการสัมผัสสารเคมี การรับประทานอาหารไม่เป็นเวลาและอาการปวดหลังจากการทำงานในท่าเดียวเป็นเวลานาน (บริษัทแอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด, 2547 และ สิทธิชัย พัฒนสุวรรณ, 2549)

2. สาขาเลี้ยงสัตว์

จากงานศึกษาของบริษัทแอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด(2547) พบว่าการเลี้ยงสัตว์มี 2 ลักษณะคือการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนเพื่อการบริโภคและจำหน่ายในท้องถิ่น และการเลี้ยงสัตว์ในรูปแบบของการทำฟาร์ม ทั้งแบบฟาร์มที่เกษตรกรเป็นผู้ลงทุนและเลี้ยงเอง และระบบที่ผู้ประกอบการทำสัญญาให้เกษตรกรเจ้าของฟาร์มเป็นผู้เลี้ยงและรับซื้อผลผลิต หลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่ถูกเลิกจ้างหันกลับไปประกอบอาชีพเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไป เพื่อเป็นรายได้

เสริมและมีงานทำตลอดไป

การจ้างงานมีทั้งการจ้างรายเดือนและรายวันและเป็นการตกลงจ้างด้วยวาระ ส่วนใหญ่มีการจ้างงานตลอดทั้งปี มีชั่วโมงการทำงานไม่แน่นอนส่วนใหญ่วันละประมาณ 8 ชั่วโมง สัปดาห์ละ 6 วัน ลูกจ้างมีทั้งประจำและชั่วคราวส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีการศึกษาระดับประถมศึกษา อายุเฉลี่ยค่อนข้างสูงประมาณ 41-50 ปี ส่วนใหญ่สมรสแล้ว นอกจากนี้มีการจ้างแรงงานเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปีและต่ำกว่า 13 ปี แต่ไม่มากนัก สภาพการทำงานส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรือนยกเว้นสัตว์บางประเภทที่ต้องเลี้ยงแบบปล่อยทุ่ง เช่น โคขุน แกะ เป็ด เป็นต้น

การทำงานต้องทำทั้งกลางวันและกลางคืน เพื่อให้สัตว์เกิดความเครียด ผู้ประกอบการในสาขานี้ประสบปัญหาเดียวกับสาขาเพาะปลูกคือขาดแคลนแรงงานและมีการเข้าออกงานบ่อย ตลอดจนปัญหาแรงงานขาดทักษะและการขาดเงินทุนหมุนเวียน ในขณะที่แรงงานรับจ้างมีปัญหาเรื่องความไม่มั่นคงในการทำงาน ได้รับค่าจ้างต่ำ มีรายได้ไม่เพียงพอ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ตลอดจนการทำงานในสภาพแวดล้อมที่สกปรก

3. สาขาประมง

การทำประมงเป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาจากรุ่นบรรพบุรุษถึงรุ่นลูกหลาน แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การทำประมงทะเลซึ่งได้แก่ประมงชายฝั่งหรือประมงพื้นบ้านและประมงน้ำลึก ส่วนอีกประเภทได้แก่การทำประมงน้ำจืดได้แก่การจับสัตว์น้ำในแหล่งธรรมชาติและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำในน้ำเค็มหรือน้ำกร่อยและน้ำจืด

การจ้างแรงงานในกิจการประมง ผลการศึกษาของงานวิจัย สมประสงค์ (2529) ระบุว่ามีการจ้างแรงงานชายไทยส่วนใหญ่ซึ่งมีสถานภาพเป็นโสด มีอายุระหว่าง 18-35 ปี ต่อมางานศึกษา ของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (2546) และบริษัท แอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด (2547) พบว่ามีการจ้างแรงงานต่างด้าวเพิ่มขึ้นในกิจการประมง โดยเฉพาะแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ พม่าซึ่งพบมากที่สุด กัมพูชา และลาว แรงงานเหล่านั้นมีอายุระหว่าง 21-30 ปี แรงงานกว่าครึ่งหนึ่งสมรสแล้ว มีการจ้างแรงงานหญิงและเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี แต่ไม่มากนัก โดยเฉพาะแรงงานหญิงจะพบการจ้างงานใน

กิจการประมงน้ำกร่อย แรงงานมีการศึกษาไม่สูงนักเพียงระดับชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่าจนถึงไม่มีการศึกษา

ประเภทของลูกจ้างมีทั้งลูกจ้างประจำ รายเดือน รายวัน ชั่วคราว รายวันและรายเหมา กิจการประมงทะเล-จ้างได้ทั้งเป็นรายเดือน ส่วนลูกเรือประมงมีจ้างทั้งรายเดือน รายวัน และรายเหมา ซึ่งเป็นการแบ่งเปอร์เซ็นต์ของปลาที่ขายได้เพื่อเป็นแรงจูงใจในการจับปลา ขณะเดียวกันก็ลดความเสี่ยงต่อการขาดทุนของผู้ประกอบการ ในการจ้างงานไม่มีลายลักษณ์อักษร การออกเรือในกิจการประมงน้ำลึกใช้เวลาประมาณ 7-10 วัน มีลูกเรือประมาณ 7 คน หากเป็นเรือขนาดใหญ่จะใช้เวลาเพิ่มขึ้นประมาณ 20 วัน มีได้ทั้งเรือเป็นผู้อำนาจในเรือพร้อมลูกเรือประมงประมาณ 30 คน ในฤดูที่ปลาวางไข่ประมาณ 2-3 เดือนซึ่งตรงกับฤดูเก็บเกี่ยว ไม่มีการออกเรือหาปลา ลูกจ้างประมงจะกลับภูมิลำเนาเดิมเพื่อเก็บเกี่ยวพืชไร่ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในส่วนของประมงชายฝั่งซึ่งเป็นกิจการของคนในท้องถิ่น ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ใช้เวลาทำงาน 6-8 ชั่วโมงต่อวัน ในขณะที่การทำประมงน้ำจืด (วิทยากร เชียงกูล, 2546) ผู้ประกอบอาชีพมีฐานะค่อนข้างยากจน แต่เดิมการหาปลาเป็นไปเพื่อการยังชีพและเหลือจำหน่ายเป็นรายได้ของครอบครัว แต่ปัจจุบันมีการจำหน่ายมากขึ้นเพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอโดยใช้เวลาในการหาปลามากขึ้น และอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งการใช้ระเบิดในการจับปลา นอกจากนี้มีการประกอบอาชีพเสริม อาทิ ทำนา ทำไร่ ทำสวน

ในการทำงานลูกเรือประมงทะเลน้ำลึกมีอันตรายมากกว่าจากการใช้เครื่องมือ การดำน้ำแก้อวน การถูกจับ แม้ว่าอาชีพประมงเป็นงานหนักแต่มีรายได้ดีประมาณ 5-6 หมื่นบาทต่อปี แต่แรงงานไทยไม่นิยมทำเนื่องจากเป็นงานหนักและเสี่ยงภัย ในทางกลับกันเจ้าของกิจการไม่ต้องการจ้างแรงงานต่างด้าวเนื่องจากปัญหาการควบคุมบนเรือตลอดจนการเสียค่าใช้จ่ายสูงในเรื่องที่พักและค่ารักษาพยาบาล สวัสดิการที่ลูกจ้างได้รับส่วนใหญ่ ได้แก่ น้ำดื่ม อาหาร เป็นหลัก ส่วนค่ารักษาพยาบาลไม่มีกฎหมายกำหนดขึ้นอยู่กับนายจ้าง

4. สาขาป่าไม้

บริษัท แอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด ได้สำรวจ-

กลุ่มครัวเรือนทำสวนป่า ซึ่งภายหลังจากที่รัฐบาลประกาศปิดป่า การประกอบอาชีพมีเพียงการปลูกสวนป่าที่มีลักษณะเหมือนงานเพาะปลูก เกษตรกรที่ประกอบอาชีพนี้มีจำนวนค่อนข้างน้อยเนื่องจากได้รับผลตอบแทนต่ำ ส่วนใหญ่เจ้าของสวนมีฐานะดีมีที่ดินจำนวนมากจึงปลูกสวนป่าเพื่อไม่ให้ที่ดินรกร้าง

การจ้างแรงงานเป็นประเภทชั่วคราวทั้งหมด หากต้องการปลูกพืชแซมตลอดทั้งปีจะมีการจ้างแรงงานประจำบางส่วน ในช่วงต้นของการเพาะปลูกต้องใช้แรงงานจำนวนมาก แรงงานเหล่านี้มีทั้งเพศชายและหญิงแต่ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ไม่มีการจ้างแรงงานเด็ก กว่าร้อยละ 80 มีการศึกษาค่อนข้างต่ำคือระดับประถมศึกษาหรือน้อยกว่าหรือไม่ได้เรียน มีอายุระหว่าง 31-40 ปี ในการทำงานมีชั่วโมงทำงานเฉลี่ย 8 ชั่วโมงต่อวัน จำนวนวันที่ทำ 5-6 วันในหนึ่งสัปดาห์ ได้รับค่าจ้างเป็นรายวันต่ำสุดประมาณ 100 บาทต่อวัน มีการใช้อุปกรณ์ในการป้องกันอันตราย อาทิ ถุงมือ รองเท้า หมวกและหมวกกันสาดที่แรงงานได้รับ ได้แก่ น้ำดื่ม อาหาร ส่วนค่ารักษาพยาบาลต้องออกเอง ปัญหาของแรงงานจะเป็นในเรื่องความไม่มั่นคงในรายได้

5. สาขานาเกลือ

จากงานศึกษาของบริษัท แอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด (2547) และบริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด (2548) พบว่าการประกอบอาชีพนาเกลือ (เกลือสมุทร) ปัจจุบันมีแหล่งผลิตที่เหมาะสมค่อนข้างจำกัด แหล่งสำคัญ ๆ มีเพียง 3 จังหวัด ได้แก่ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม และเพชรบุรี วัดดูดิมที่สำคัญนอกจากน้ำทะเลแล้ว สภาพดิน สายลม และแสงแดด โดยเฉพาะแสงแดดสำคัญมากจึงไม่มีการทำนาเกลือในฤดูฝน ระยะเวลาที่สามารถผลิตเกลือได้ประมาณ 6-7 เดือนเท่านั้น

เกษตรกรที่ทำนาเกลือ ส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อยประกอบอาชีพนี้มากกว่า 20 ปี ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก และจ้างแรงงานในบางขั้นตอน ลักษณะการจ้างงานเป็นแบบไม่ต่อเนื่องและไม่มีการจ้างงานระยะยาว ประเภทของแรงงานเป็นการจ้างชั่วคราวมากกว่า แต่ก็มีการจ้างเหมาและจ้างประจำบ้าง แรงงานชั่วคราวและจ้างเหมามีทั้งเพศชายและเพศหญิง แต่ส่วนใหญ่เป็นเพศ-

ตารางที่ 1 ข้อมูลแรงงานนอกระบบภาคเกษตร จำแนกตามสาขาการเกษตร

	เพาะปลูก	เลี้ยงสัตว์	ประมง	ป่าไม้	นาเกลือ
ลักษณะผลผลิต	การเพาะปลูกอ้อย, ข้าวโพด, มันสำปะหลัง, สวนส้ม	เลี้ยงไก่, สุกร, โคขุน, แกะ, เป็ด	บ่อปลา, นากุ้ง, ปลาทะเล	ทำสวนป่า	เกลือสมุทร
การจ้างงาน	- ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักและจ้างแรงงานทั้งประจำและชั่วคราว ส่วนใหญ่ชั่วคราว-แรงงานเพศหญิงมากกว่า อายุ 31-50 ปี และมีแรงงานเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ตลอดจนแรงงานต่างด้าว	- จ้างแรงงานชั่วคราวประมาณร้อยละ 80 เพศชายมากกว่า การศึกษาระดับประถมหรือน้อยกว่าจนถึงไม่ได้รับการศึกษา อายุระหว่าง 41-50 ปี มีการจ้างแรงงานเด็กทั้งอายุต่ำกว่า 13 ปี และแรงงานต่างด้าวประมาณร้อยละ 2	- จ้างแรงงานชั่วคราวส่วนใหญ่ทั้งไทยและแรงงานต่างด้าวใช้แรงงานหญิงและเด็กบ้าง อายุระหว่าง 21-30 ปี - มีระดับการศึกษาค่อนข้างน้อย คือ ประถมศึกษาหรือน้อยกว่าจนถึงไม่ได้รับการศึกษา	- จ้างแรงงานชั่วคราวเกือบทั้งหมดส่วนใหญ่เป็นแรงงานชาย ไม่มีการจ้างแรงงานเด็ก - อายุระหว่าง 31-40 ปี - การศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	- จ้างแรงงานชั่วคราว เพศชายส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า สมรสแล้ว อายุระหว่าง 21-30 ปี - ไม่มีการจ้างแรงงานต่างด้าว- มีแรงงานเด็กบ้างที่มากับพ่อแม่
สภาพการทำงาน	- จ้างชั่วคราว ตกลงด้วยวาจาและจ่ายค่าจ้างเป็นรายวันส่วนใหญ่ - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 8 ชั่วโมงต่อวัน สัปดาห์ละ 5-6 วัน	- จ้างทั้งรายเดือน และรายวันตลอดทั้งปี ตกลงด้วยวาจา ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 8 ชั่วโมงต่อวัน สัปดาห์ละ 6 วัน ส่วนใหญ่ทำงานในโรงเรือน	- การจ้างงานไม่มีลายลักษณ์อักษร - จ้างทั้งรายวัน รายเดือน ชั่วคราวและรายเหมา - ประมงชายฝั่งใช้เวลาทำงาน 6-8 ชั่วโมงต่อวัน - ประมงทะเลใช้เวลา 20 วัน	- จ่ายค่าตอบแทนเป็นรายวัน ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 8 ชั่วโมงต่อวัน สัปดาห์ละ 5-6 วัน	- จ่ายค่าจ้างรายวัน - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 8 ชั่วโมงต่อวัน
สภาพแวดล้อมในการทำงาน	- ใช้สารเคมีในการเพาะปลูก- การทำงานกลางแจ้ง	- การสัมผัสสิ่งสกปรกที่เกิดจากมูลสัตว์ มลภาวะทางกลิ่นอันตรายจากการถูกสัตว์ทำร้ายและเสี่ยงต่อโรคที่สัตว์เป็นพาหะ	- งานหนัก และเสี่ยงอันตรายจากเครื่องมือ การดำน้ำ การถูกจับ	- มีการใช้สารเคมีกับผลผลิต	- ทำงานกลางแจ้ง ในที่ชื้นและอันตรายไม่มากนัก ไม่ได้ทำ- ตลอดทั้งวัน

ตารางที่ 1 ข้อมูลแรงงานนอกระบบภาคเกษตร จำแนกตามสาขาการเกษตร (ต่อ)

	เพาะปลูก	เลี้ยงสัตว์	ประมง	ป่าไม้	นาเกลือ
ปัญหาสุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - ปวดหลัง, ผื่นคัน - ปวดท้องจากการรับประทานอาหารไม่เป็นเวลา - การสัมผัสสารเคมี 	<ul style="list-style-type: none"> - ปัญหาอาชีวอนามัย 	<ul style="list-style-type: none"> - ความเครียด - เป็นกลุ่มอาชีพที่มีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอชไอวีสูง 		
สภาพปัญหา	<ul style="list-style-type: none"> - การขาดแคลนแรงงานเนื่องจากการเข้าออกบ่อยของลูกค้า - ราคาผลผลิตต่ำ, ต้นทุนสูง - ลูกจ้างมีรายได้ไม่เพียงพอและว่างงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - นายจ้างประสบปัญหาการเข้าออกงานบ่อย, ขาดแคลนแรงงานและขาดเงินทุน - แรงงานมีปัญหาค่าจ้างต่ำ - งานไม่มั่นคง รายได้ไม่เพียงพอ 	<ul style="list-style-type: none"> - การเอารัดเอาเปรียบค่าจ้าง - ใช้แรงงานหนัก- คริวเรือน - เกษตรต้องการให้รัฐช่วยเหลือเรื่องราคาผลผลิตมากกว่า 	<ul style="list-style-type: none"> - แรงงานมีรายได้ไม่มั่นคง - หา- งานทำยาก 	
สวัสดิการ	<ul style="list-style-type: none"> - สวัสดิการจากนายจ้าง เช่น รถรับส่ง, เครื่องแบบ, รานค้า - สวัสดิการจากครัวเรือนเกษตร- ให้น้ำดื่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - น้ำดื่มจากครัวเรือนเกษตร - น้ำดื่ม อาหาร ที่พักจากผู้ว่าจ้าง 	<ul style="list-style-type: none"> - น้ำดื่ม อาหาร ยาสามัญประจำบ้าน - ค่ายาและค่ารักษาพยาบาลไม่แน่นอน 	<ul style="list-style-type: none"> - น้ำดื่ม อาหาร ไม่มีสวัสดิการ - ด้านการรักษาพยาบาล 	
งานวิจัยหลักที่เกี่ยวข้อง	<ul style="list-style-type: none"> - บริษัทแอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด(2547)- สิทธิชัย พัฒนสุวรรณ(2549) 	<ul style="list-style-type: none"> - บริษัทแอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด(2547) 	<ul style="list-style-type: none"> - จำนง สมประสงค์(2529) - กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน(2546) - บริษัทแอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด(2547) 	<ul style="list-style-type: none"> - บริษัทแอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด(2547) 	

ชาย มีการจ้างแรงงานเด็ก (อายุต่ำกว่า 18 ปี) บ้าง เนื่องจากติดตามพ่อแม่มาช่วยทำงาน ไม่มีการจ้างแรงงานต่างด้าว สำหรับแรงงานประจำเป็นเพศชายทั้งหมด จ้างมาเพื่อเฝ้านาเกลือในช่วง 6 เดือน การศึกษาของแรงงานค่อนข้างต่ำคืออยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าและไม่มีการศึกษา ส่วนใหญ่สมรสแล้ว มีอายุระหว่าง 21-30 ปีมากที่สุด

ในการทำงานมีชั่วโมงการทำงานเฉลี่ยวันละ 8 ชั่วโมง ลักษณะงานมีการยก แบก หาม สำหรับแรงงานชายหนักเกิน 50 กิโลกรัม ส่วนเด็กไม่เกิน 15 กิโลกรัม ในการผลิตเจ้าของกิจการใช้จำนวนแรงงานเฉลี่ย 19 คนต่อหนึ่งฤดูกาลผลิต ค่าจ้างที่ได้รับเป็นรายวันสำหรับแรงงานชั่วคราวและรายเดือนสำหรับแรงงานประจำ

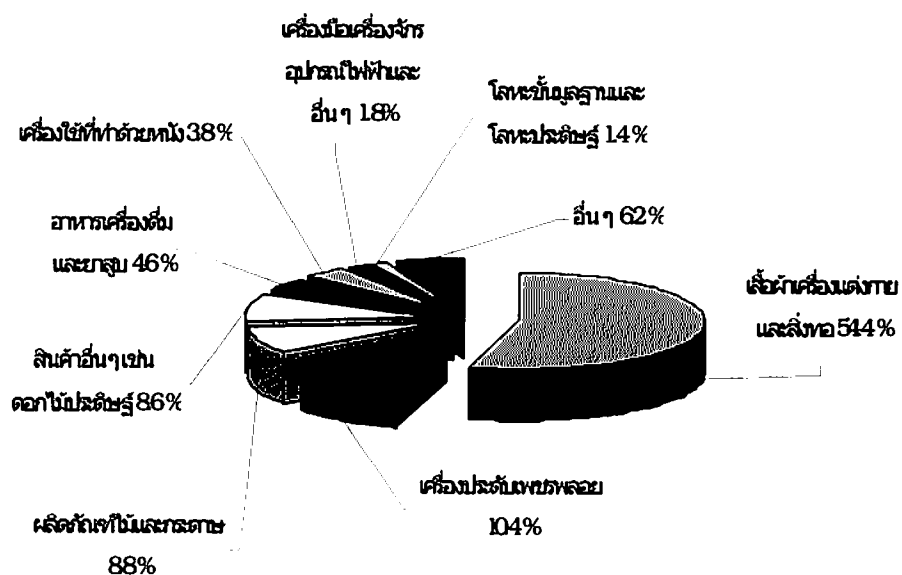
ในการทำงานไม่มีการใช้สารเคมีในการผลิต เพียงแต่เป็นการทำงานกลางแจ้ง ในที่ชื้นแฉะ แรงงานไม่สนใจในสุขภาพเท่าที่ควรสังเกตจากการขาดอุปกรณ์ป้องกันน้ำทะเล เช่น รองเท้าบูท ถุงมือ เป็นต้น สวัสดิการของแรงงานที่ได้รับส่วนใหญ่เป็นน้ำสะอาดสำหรับดื่ม อาหารรถรับส่ง ปัญหาที่เจ้าของกิจการประสบส่วนใหญ่เกี่ยวกับการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากมีการเข้า-ออกของแรงงานค่อนข้างสูง ตลอดจนผลผลิตตกต่ำ ในขณะที่แรงงานรับจ้างประสบปัญหาการว่างงานในช่วงที่ไม่มีการจ้างงาน มีรายได้ไม่มั่นคงและขาดสวัสดิการ

แรงงานนอกระบบภาคการผลิต

ภายใต้กรอบที่ศึกษาแรงงานนอกระบบภาคการผลิต หมายถึง ผู้รับงานไปทำที่บ้านที่ทำการผลิตประกอบแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้กับผู้ว่าจ้าง ในการประมวลงานที่มีผู้ศึกษาไว้สามารถจำแนกประเภทอุตสาหกรรมที่มีผู้รับงานไปทำที่บ้านได้ 8 ประเภท คือ งานผลิตภัณฑ์ดอกไม้ประดิษฐ์, เสื้อผ้าสำเร็จรูป, ไม้และกระดาษ, รองเท้าและเครื่องหนัง, สิ่งทอและผลิตภัณฑ์จากผ้า, อาหาร เครื่องดื่มและยาสูบ, เครื่องประดับและผลิตภัณฑ์โลหะ เกือบทุกประเภทของงานมีผู้ศึกษาไว้พอสมควรยกเว้นผลิตภัณฑ์โลหะและผลิตภัณฑ์ไม้และกระดาษที่มีการศึกษาค่อนข้างน้อย งานที่มีผู้ศึกษาแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ศึกษาเฉพาะผลิตภัณฑ์และศึกษาในหลายผลิตภัณฑ์ที่มีการรับงานไปทำที่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษามากกว่าหนึ่งผลิตภัณฑ์ขึ้นไป

1. ความเป็นมา

ในช่วงแผนฯฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) มีการศึกษาการรับงานไปทำที่บ้านบ้างแต่ไม่มากนัก ต่อมาในช่วงแผนฯฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีการศึกษาเพิ่มมากขึ้นในประเด็นของสภาพการทำงานตามประเภทงานที่ผลิต กระบวนการรับงานตลอดจนปัญหา

รูปที่ 3 ร้อยละของผู้รับงานมาทำที่บ้าน จำแนกตามอุตสาหกรรม ปี 2548

ที่มา : สรุปผลการสำรวจการรับงานมาทำที่บ้าน พ.ศ. 2548, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

และอุปสรรคต่างๆ (จริญญา วงศ์พรหม, 2541) หลังจากนั้นในปี 2542 สำนักงานสถิติแห่งชาติได้สำรวจบุคคลอายุ 13 ปีขึ้นไปที่รับงานไปทำที่บ้าน พบว่ามีจำนวน 311,790 คน และมีการสำรวจตามมาอีกในปี 2545 และปี 2548 ซึ่งสำรวจจากบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปโดยพบว่ามีผู้รับงานไปทำที่บ้านจำนวน 592,235 คน และ 549,803 คน ตามลำดับ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2542 และ 2548)

2. การกระจายตัวของผลิตภัณฑ์

งานประเภทเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และสิ่งทอเป็นงานที่มีผู้รับงานไปทำที่บ้านมากที่สุด (ร้อยละ 46) รองลงมาได้แก่ เครื่องประดับ, ผลิตภัณฑ์ไม้และกระดาษ, ดอกไม้ประดิษฐ์, อาหาร เครื่องดื่มและยาสูบ, เครื่องหนังและโลหะ ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 8.8, 7.5, 7.3, 3.9, 3.2 และ 1.2 ของผู้รับงานไปทำที่บ้านทั้งหมด ตามลำดับ (รูปที่ 3) โดยงานเกือบทุกประเภทกระจายตัวอยู่แทบทุกภาคของประเทศ

การรับงานประเภทเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และสิ่งทอพบค่อนข้างมากในกรุงเทพมหานครและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่การรับงานผลิตภัณฑ์เครื่องประดับและประเภทอาหาร เครื่องดื่มและยาสูบพบในภาคกลางมากกว่าภาคอื่น ๆ ส่วนงานดอกไม้ประดิษฐ์และผลิตภัณฑ์ไม้และกระดาษมีผู้รับงานประเภทนี้ในภาคเหนือค่อนข้างมาก สำหรับงานประเภทเครื่องหนังและโลหะมีแหล่งของผู้รับงานอยู่ในกรุงเทพมหานครมากกว่าภาคอื่น ๆ ในส่วนของงานที่ผู้รับงานในภาคใต้รับไปทำส่วนใหญ่เป็นประเภทเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและสิ่งทอ สำหรับงานดอกไม้ประดิษฐ์และประเภทอาหาร เครื่องดื่มและยาสูบมีบ้างแต่ไม่มากนัก (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2548)

2.1 งานผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าสำเร็จรูป

งานประเภทการตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และสิ่งทอเป็นงานที่มีหลายขั้นตอนในการผลิตและมีการกระจายงานทั่วทุกภาค แรงงานที่รับงานมีทั้งที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและชนบท

ในเมืองจะเป็นทั้งผู้ที่มีรายได้น้อยที่ประกอบอาชีพรับจ้าง หาบเร่ ก่อสร้าง และผู้ที่อพยพมาจากชนบทในช่วงนอกฤดูการเกษตร ส่วนในชนบทจะเป็นผู้ที่มีอาชีพ

หลักทางการเกษตร แรงงานเกือบทั้งหมดเป็นเพศหญิงอยู่ในวัยกลางคนมีอายุระหว่าง 30-44 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา

การรับงานส่วนใหญ่ ไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร (ปนัดดา ใจเอื้อและคณะ, 2543 และศูนย์ศึกษาและพัฒนาผู้รับงานไปทำที่บ้าน, 2545) และผู้ว่าจ้างส่วนใหญ่จะมอบงานผ่านกลุ่มหรือองค์กรชุมชนเท่านั้น ทำให้การรับงานประเภทนี้มีการรวมกลุ่มกันมากกว่างานประเภทอื่น ๆ ลักษณะของงานจะเป็นการผลิตทุกขั้นตอนมากกว่า สถานที่ทำงานจะเป็นบ้านของผู้รับงานและบ้านของตัวแทนผู้รับเหมาช่วง โดยมีชั่วโมงในการทำงานเฉลี่ยประมาณ 10 ชั่วโมงต่อวัน สำหรับอัตราค่าจ้างเจ้าของโรงงานและตัวแทนผู้รับเหมาช่วงเป็นผู้กำหนด

สภาพแวดล้อมในการทำงานมีผลต่อสุขภาพและความปลอดภัยของผู้รับงาน จากเครื่องจักรที่ใช้ ฝุ่นละอองจากผ้า อุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนความคับแคบของสถานที่และมีแสงสว่างไม่เพียงพอ ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น อาทิ อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย โรคกระเพาะ อาการระคายเคืองจากฝุ่นละอองและจากสารเคมีที่ติดมากับผ้า เป็นต้น ผู้รับงานนิยมซื้อยามารับประทานเองมากกว่าการไปพบแพทย์ (สุสัณหา ยิ้มแย้ม และคณะ, 2543 เบ็ญจา จิรภัทรพิมล และคณะ, 2544 และบุญสม น้ำสมบุรณ์และคณะ, 2547)

2.2 งานผลิตภัณฑ์ดอกไม้ประดิษฐ์

การรับงานผลิตภัณฑ์ดอกไม้ประดิษฐ์ ไปทำที่บ้านมีกระบวนการผลิตสามารถแยกส่วนได้ง่าย เทคนิคไม่ยุ่งยาก วัตถุดิบค่อนข้างคงทนและขนส่งง่าย ผู้ประกอบการนิยมการจ้างงานลักษณะนี้ (วิโรจน์ ตูลาพันธุ์, 2540 ประดิษฐ์ ชาติสมบัติ, 2542 และสำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2548) การรับงานมีทั้งในเขตเมืองและชนบท ในเขตเมืองจะเป็นอาชีพหลักมากกว่าส่วนในชนบทนิยมทำเป็นอาชีพเสริมภายหลังการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผู้รับงานส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุตั้งแต่ 18 ปีจนถึงผู้สูงอายุ 70 ปี แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงอายุ 26-30 ปี และมีการศึกษาค่อนข้างน้อยคือประถมศึกษาปีที่ 4

การรับงานเป็นการตกลงด้วยวาจา มากกว่าการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร การทำงานมีทั้งประเภทรวมกลุ่มและไม่รวมกลุ่ม การรวมกลุ่มรับงานประเภทนี้มี

ตารางที่ 2 ข้อมูลผู้รับงานไปทำที่บ้าน จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม

	เสื้อผ้าสำเร็จรูป	ดอกไม้ประดิษฐ์	ไม้และกระดาษ	รองเท้าและเครื่องหนัง	สิ่งทอและผลิตภัณฑ์จากผ้า	อาหารเครื่องดื่มและยาสูบ	เครื่องประดับ	โลหะ
ลักษณะผลิตภัณฑ์	- เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายสำเร็จรูป, ชุดนักเรียน	- ดอกไม้และผลไม้ประดิษฐ์	- การแกะสลักไม้, การทำเครื่องเรือน, การทำกรอบรูป	- ส่วนประกอบรองเท้า, กระเป๋า	- ผ้าทอ, ดูกตาผ้า, พรมเช็ดเท้า, กระเป๋า, แหวน	- การแปรรูปอาหารและผลไม้	- การเจียรในพลอย	- การทำอุปกรณ์เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร, ของชำร่วย และการหล่อโลหะ
คุณลักษณะผู้รับงาน	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง สมรสแล้ว อายุระหว่าง 30-44 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง สมรสแล้ว อายุ 26-30 ปี ค่าสุด 18 ปี สูงสุด 70 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 35-50 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ยประมาณ 40 ปี มีการศึกษาระดับประถมศึกษา - มีทั้งที่เคยเป็นลูกจ้างในโรงงานและไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 25-44 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอายุ 15-24 ปี และมีผู้สูงอายุ 50 ปี ขึ้นไป ไม่มีการศึกษาและประถมศึกษาศึกษามากที่สุด	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 35-55 ปี และมีผู้รับงานอายุน้อย คือ 15-24 ปี ผู้รับงานมีประสบการณ์ในโรงงานมาก่อน	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 15-34 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา
ลักษณะของการทำงาน	- ไม่มีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร มอบงานผ่านกลุ่ม - สถานที่ทำงานคือบ้านของผู้รับงาน - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 10 ชั่วโมงต่อวัน	- การตกลงจ้างด้วยวาจามากกว่า - มีทั้งที่รวมกลุ่มและไม่รวมกลุ่ม - สถานที่ทำงานบ้านของสมาชิกหรือหัวหน้ากลุ่ม - จ่ายค่าตอบแทนรายวัน - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 10 ชั่วโมงต่อวัน	- ไม่รับผ่านกลุ่ม - ค่าตอบแทนเหมาจ่ายและมีรายขึ้นบ้าง	- ส่วนมากตกลงจ้างด้วยวาจา - มีทั้งที่รวมกลุ่มและไม่รวมกลุ่ม - สถานที่ทำงานบ้านของสมาชิกหรือหัวหน้ากลุ่ม - จ่ายค่าตอบแทนรายวัน - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 10 ชั่วโมงต่อวัน	- รับงานเป็นกลุ่ม - สถานที่ทำงานบ้านของสมาชิกและที่ทำการกลุ่ม - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 7 ชั่วโมงต่อวัน - ค่าตอบแทนเป็นรายวัน	- ไม่มีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร - ค่าจ้างลักษณะเหมา - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 8-9 ชั่วโมงต่อวัน	- ส่วนใหญ่รับงานโดยตรง - มีกลุ่มค่อนข้างน้อย - ค่าตอบแทนเป็นรายวัน มากน้อยขึ้นอยู่กับความยากง่ายของงาน - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 9 ชั่วโมงต่อวัน	- เป็นงานที่ต้องใช้ทักษะฝีมือและความชำนาญเฉพาะ - มักรับงานผ่านกลุ่มอาชีพมากกว่า - ค่าตอบแทนเหมาจ่าย - ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 8 ชั่วโมงต่อวัน

ตารางที่ 2 ข้อมูลผู้รับงานไปทำที่บ้าน จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม (ต่อ)

	เสื้อผ้าสำเร็จรูป	ดอกไม้ประดิษฐ์	ไม้และกระดาษ	รองเท้า และเครื่องหนัง	สิ่งทอและ ผลิตภัณฑ์จากผ้า	อาหารเครื่องดื่ม และยาสูบ	เครื่องประดับ	โลหะ
สภาพแวดล้อมใน- การทำงาน	- ฝุ่นละอองจากผ้า - แสงสว่างไม่เพียงพอ - ความคับแคบของสถานที่ - อันตรายจากอุปกรณ์ที่ใช้ อาทิ เข็มจักร, กรรไกร ฯลฯ	- แสงสว่างไม่เพียงพอ, อากาศถ่ายเทไม่สะดวก - อันตรายจากสารเคมีที่ติดมากับวัสดุ กลิ่นยางพารา	- ใช้สารเคมีกับวัสดุ เช่น ทินเนอร์ แลคเกอร์	- แสงสว่างไม่เพียงพอ - การใช้กาวทาแผ่นหนัง - ฝุ่นละอองจากหนัง	- สารเคมีที่ใช้ย้อมสี ฝุ่นฝ้าย, สารตะกั่ว - เสียงดังจากก๊อผ้า - น้ำทิ้งจากการย้อมผ้ากระทบสิ่งแวดล้อม	- ความเสี่ยงต่ออุปกรณ์ที่ใช้ อาทิ อุปกรณ์ไฟฟ้า - ความคับแคบของสถานที่, แสงสว่างไม่เพียงพอและกลิ่นของวัตถุดิบ	- แสงสว่างไม่เพียงพอ - อากาศถ่ายเทไม่สะดวก ฝุ่นจากการเจียร- - การใช้สารเคมีกัด- - พลอย, อันตรายจากเครื่องจักร	- ฝุ่นละอองจากเศษโลหะ - อากาศถ่ายเทไม่ดีพอ
ปัญหาสุขภาพ	- โรคกระเพาะ - อาการระคายเคืองจากฝุ่นละอองและสารเคมีที่ติดมากับผ้า - ปวดเมื่อยตามไหล่หลัง ขา	- ปวดศีรษะ, ปวดเมื่อยตามร่างกาย	- โรคระบบทางเดินหายใจ - โรคผิวหนัง	- การปวดเมื่อยตามร่างกาย	- โรคหลอดเลือดสมอง - โรคปอด - เยื่อหุ้มตาอักเสบ - ปัญหาด้านการยศาสตร์และ- - ผื่นคัน	- ปัญหาทางการยศาสตร์	- การอักเสบและ- - เคืองตา กระ- - ฉาดแห้ง	- ปัญหาด้านการยศาสตร์
สภาพปัญหา	- ค่าจ้างต่ำ - ขาดเงินทุน - งานไม่ต่อเนื่อง	- จ่ายค่าตอบแทนช้าและค่อนข้างต่ำ, งานไม่แน่นอน	- ค่าตอบแทนต่ำ	- ค่าตอบแทนต่ำ - งานไม่ต่อเนื่อง	- ค่าตอบแทนต่ำ - ขาดเงินทุนและ- - เครื่องมือ	- ค่าตอบแทนต่ำ - ขาดเงินทุนและ- - เครื่องมือ	- งานไม่ต่อเนื่อง - ขาดเงินทุนเพื่อ- - การผลิต - ได้รับค่าตอบแทนช้า	- งานไม่ต่อเนื่อง - ค่าตอบแทนต่ำ - ความไม่ปลอดภัย- - ในการทำงาน
สวัสดิการ	- สวัสดิการจากกลุ่ม อาทิ ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนบุตร- - และเงินกู้	- ไม่มีสวัสดิการจากนายจ้าง - สวัสดิการจากกลุ่ม ด้านค่า- - รักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียน- - การให้เงินกู้	- วัตถุดิบในรูปแบบเงิน- - เชื้อ - มีค่ารักษาพยาบาล - และเงินกู้เพื่อ- - การครองชีพบ้าง- - แต่ไม่มากนัก	- ไม่มีสวัสดิการด้าน การรักษา- - พยาบาล - สวัสดิการจาก- - กลุ่ม อาทิ ค่า- - รักษาพยาบาล - ค่าเล่าเรียนบุตร	- วัตถุดิบจ่ายเป็น- - เงินเชื่อ - เงินกู้และค่า- - รักษาพยาบาล - การจัดหาเครื่อง- - มือ และอุปกรณ์- - สำหรับสมาชิก	- ไม่มีสวัสดิการ - ค่ารักษาพยาบาล - มีแต่วัตถุดิบที่- - เป็นเงินเชื่อและ- - เงินกู้เพื่อการ- - ครองชีพ	- สวัสดิการจากกลุ่ม - ด้านค่ารักษา- - พยาบาล, - การจัดหาเครื่อง- - มือและอุปกรณ์	- สวัสดิการจาก- - กลุ่ม ด้านการจัด- - หาเครื่องมือและ- - อุปกรณ์

ตารางที่ 2 ข้อมูลผู้รับงานไปทำที่บ้าน จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรม (ต่อ)

	เสื้อผ้าสำเร็จรูป	ดอกไม้ประดิษฐ์	ไม้และกระดาษ	รองเท้า และเครื่องหนัง	สิ่งทอและ ผลิตภัณฑ์จากผ้า	อาหารเครื่องดื่ม และยาสูบ	เครื่องประดับ	โลหะ
งานวิจัยหลักที่- เกี่ยวข้อง	- ปกติตา ใจเอื้อ และคณะ (2543) - สุลัดทา ยิ้มแย้ม และคณะ (2543) - เบญจมา จิรภัทรพิมล และคณะ (2544) - ศูนย์ศึกษาและพัฒนา ผู้รับงานไปทำที่บ้าน (2545) - บุญสม น้ำสมบูรณ์ และคณะ (2547)	- วิโรจน์ ตูลาพันธ์ (2540) - ประดิษฐ์ ชาติสมบัติ (2542) - จริญญา วงษ์พหล (2541) - ฌภาพศกพิชญ์ และคณะ (2532) - ศูนย์ศึกษาและพัฒนา ผู้รับงานไปทำที่บ้าน (2545) - จตุรงค์ บุญยรัตนสุภาพ และคณะ (2544)	- ประดิษฐ์ ชาติสมบัติ (2542) - สุลัดทา ยิ้มแย้ม และคณะ (2543)	- สุลัดทา ยิ้มแย้ม และคณะ (2543) - พันธุ์ วรรณบริบูรณ์ (2546) - สุภาพร ทองสุก (2546) - กนกนภถ งามเนตร (2548)	- สุลัดทา ยิ้มแย้ม และคณะ (2543) - ประดิษฐ์ ชาติสมบัติ (2542) - เบญจวรรณ นราสัจจ์ และคณะ (2544) - บุญสม น้ำสมบูรณ์ และคณะ (2547) - กนกนภถ งามเนตร (2548)	- สุลัดทา ยิ้มแย้ม และคณะ (2543) - ประดิษฐ์ ชาติสมบัติ (2542) - ศูนย์ศึกษาและพัฒนา ผู้รับงานไปทำที่บ้าน (2546) - บุญสม น้ำสมบูรณ์ และคณะ (2547)	- สุลัดทา ยิ้มแย้ม และคณะ (2543)	- ประดิษฐ์ ชาติสมบัติ (2542) - บุญสม น้ำสมบูรณ์ และคณะ (2547)

มารองจากผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเครื่องแต่งกาย โดยใช้บ้านของผู้รับงานเป็นสถานที่ทำงานส่วนใหญ่และมีชั่วโมงการทำงานเฉลี่ยประมาณ 10 ชั่วโมงต่อวัน หากในช่วงงานเร่งและต้องการได้ปริมาณงานมาก จะมีชั่วโมงการทำงานสูงถึง 15 ชั่วโมงต่อวัน

สถานที่ทำงานของผู้ที่อยู่ในเขตเมืองมีสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม เนื่องจากมีแสงสว่างไม่เพียงพอ อากาศถ่ายเทไม่สะดวก มลพิษจากขยะ เป็นต้น (ศูนย์ศึกษาและพัฒนาผู้รับงานไปทำที่บ้าน, 2545) ตลอดจนอันตรายจากสารเคมีที่ติดมากับวัสดุ เช่น ใยไม้ กลิ้นยางพารา ฯลฯ เหล่านี้ล้วนมีผลต่อสุขภาพของผู้รับงาน แต่ผู้รับงานไม่สนใจหรือให้ความสำคัญมากเท่ากับปัญหาในเรื่องค่าตอบแทน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอาการเจ็บป่วยที่สำรวจพบในขณะนั้นมีเพียงอาการปวดศีรษะและการปวดเมื่อยตามร่างกายเท่านั้น ไม่รุนแรงถึงขั้นต้องไปพบแพทย์ เพียงแต่ซื้อยามาทานเองหรือปล่อยให้หายเองได้ (เจริญญา วงศ์พรหม, 2541 และจตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร และคณะ, 2544)

2.3 งานผลิตภัณฑ์ไม้และกระดาษ

ลักษณะงานประเภทนี้ ได้แก่ การแกะสลักไม้และการทำเครื่องเรือน ผู้รับงานส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 35-50 ปี เป็นเพศหญิง มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มากที่สุด และมีระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพียงเล็กน้อย

การรับงานส่วนใหญ่จะรับจากนายจ้างโดยตรง ไม่มีการรับผ่านกลุ่ม การจ่ายค่าตอบแทนเป็นแบบเหมาจ่าย มีบ้างที่จ่ายเป็นรายชิ้น ในการทำงานจะมีการใช้สารเคมี อาทิ ทินเนอร์ แลคเกอร์ ซึ่งมีผลต่อสุขภาพทำให้เกิดการเจ็บป่วยด้วยโรกระบบทางเดินหายใจ รองลงมาคือโรคผิวหนัง ค่ารักษาพยาบาลได้รับจากนายจ้างบ้างแต่ไม่มากนัก (ประดิษฐ์ ชาสสมบัติ, 2542 และบังอร สุวรรณวงศ์, 2538 อังโน สุสันหา ยิ้มแย้มและคณะ, 2543)

2.4 งานผลิตภัณฑ์รองเท้าและเครื่องหนัง

การใช้ระบบการจ้างเหมา และกระจายงานประเภทนี้ให้ผู้รับงานไปทำที่บ้านเพื่อลดต้นทุนในการผลิตของผู้ประกอบการ เกิดขึ้นมากหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ แรงงานที่ทำมีทั้งที่มีประสบการณ์เคยเป็นลูกจ้างในโรงงานมา

ก่อนและไม่มีประสบการณ์ มีอายุเฉลี่ยประมาณ 40 ปี (พันธ์ วรรณบริบูรณ์, 2546)

การรับงานเกิดขึ้นทั้งในเขตเมืองและชนบท ในชนบทผู้รับงานส่วนใหญ่มีอาชีพหลักในภาคเกษตร ใช้บ้านของตนเองหรือที่ทำการกลุ่มเป็นสถานที่ทำงาน ในการทำงานมีความจำเป็นต้องใช้เครื่องจักรอุตสาหกรรมสำหรับเย็บหนัง ชั่วโมงการทำงานเฉลี่ยประมาณ 6-10 ชั่วโมงขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่รับ ค่าตอบแทนจะแตกต่างกันตามลักษณะความยากง่ายของแบบและเหมาจ่าย (สุสันหา ยิ้มแย้ม และคณะ, 2543)

วัตถุประสงค์ไม่ว่าจะเป็นการใช้กาวทาแผ่นหนัง หรือฝุ่นละอองจากหนัง และสถานที่มีแสงสว่างไม่เพียงพอ เหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อสุขภาพ แต่ไม่ได้รับความใส่ใจจากผู้รับงานมากนัก อาการเจ็บป่วยที่พบบ่อย ๆ ได้แก่ การปวดเมื่อยตามร่างกาย (สุภาพร ทองสุก, 2546 และกนกนาด งามเนตร, 2548)

2.5 งานผลิตภัณฑ์สิ่งทอและผลิตภัณฑ์จากผ้า

ลักษณะของงานเป็นผ้าทอและผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้า อาทิ ตุ๊กตาผ้า พรหมเช็ดเท้า กระเป๋าและการทำแหวน ผู้รับงานส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีตั้งแต่วัยหนุ่มสาวที่อายุต่ำกว่า 25 ปี อายุ 25-44 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุที่พบมากที่สุด จนกระทั่งอายุ 55 ปีขึ้นไป มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาสามารถมากที่สุด

ลักษณะของงานทอผ้ามีหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่ย้อมสีไปจนถึงการทอ การรับงานประเภทนี้มีกรับเป็นกลุ่มมากกว่าและกลุ่มจะจ่ายงานให้สมาชิก สถานที่ทำงานจะมีทั้งที่บ้านของสมาชิกซึ่งจะมีที่ทอผ้าเป็นของตนเองและที่ทำการกลุ่ม อาทิ กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพ สหกรณ์การเกษตร กลุ่มเครดิตยูเนียน และกลุ่มออมทรัพย์ ชั่วโมงการทำงานโดยเฉลี่ย 7 ชั่วโมงต่อวัน (ประดิษฐ์ ชาสสมบัติ, 2542)

งานทอผ้ามีผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ทำงาน ผู้ที่อยู่ในบริเวณใกล้เตียงและชุมชน สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพมาจากสารเคมีที่ใช้ย้อมสี ฝุ่นฝ้าย ซึ่งมีผลต่อระบบทางเดินหายใจ ทำให้เกิดโรคหลอดลมอักเสบเรื้อรัง โรคปอด เยื่อหุ้มตาอักเสบ ส่วนอาการอื่น ๆ ที่พบบ่อยจะเป็นทางด้านกายศาสตร์และผื่นคันที่ผิวหนัง นอกจากนี้ น้ำทิ้งจากการย้อมผ้าก็ส่งผลกระทบต่อสภาพ

แวดล้อมในชุมชนด้วย ในส่วนของผู้รับงานแหวนนั้นจะ-
ได้รับอันตรายจากสารเคมีเคลือบย้อมและพิษของตะกั่ว
ผู้รับงานไม่ว่าจะเป็นงานทองคำหรือแหวนต่างก็ละเลย-
และไม่ให้ความสำคัญกับการป้องกันสุขภาพของตนเอง
มักจะซื้อยามารับประทานเองเมื่อมีอาการเจ็บป่วย
สวัสดิการด้านคำรักษาพยาบาลได้รับบ้างจากนายจ้าง-
และกลุ่มที่ผู้รับงานเป็นสมาชิกอยู่ (เบญจวรรณ นาราสัจจ์
และคณะ, 2544 บุญสม น้ำสมบุรณ์และคณะ, 2547 และ-
กนกนาค งามเนตร์, 2548)

2.6 งานผลิตภัณฑ์อาหาร เครื่องดื่มและยาสูบ

งานประเภทนี้ที่สำรวจพบได้แก่ การแปรรูปอาหาร-
และผลไม้หลายประเภท อาทิ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จาก-
กล้วยน้ำว้า การทำพริกแกง การทำปลาร้า การรับจ้าง-
ผลิตเมล็ดแตงโม การทำผักและผลไม้ดอง สับปะรด-
กระป๋อง หน่อไม้ดอง กระเทียมดอง เป็นต้น การรับงาน-
มีทั้งที่ผ่านกลุ่มและไม่ผ่านกลุ่ม กลุ่มที่รับส่วนใหญ่เป็น-
ประเภทกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรี และกลุ่มออม-
ทรัพย์ ที่ไม่ผ่านกลุ่มจะอยู่ในลักษณะของครัวเรือน ดังนั้น
ผู้รับงานจะมีทั้งอายุน้อยซึ่งเป็นบุตรหลานในครัวเรือน
อายุระหว่าง 15-24 ปี และผู้ที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป ซึ่งพบใน-
งานประเภทนี้มากกว่าประเภทอื่น ๆ ส่วนใหญ่เป็นเพศ-
หญิง การศึกษามีตั้งแต่ไม่มีการศึกษาจนกระทั่งถึงระดับ-
อุดมศึกษาแต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4
(อมรา พงศาพิชญ์, 2532 และประดิษฐ์ ขาสมบัติ, 2542)

การรับงานประเภทนี้ ไม่มีการทำสัญญาเป็นลาย-
ลักษณ์อักษร ค่าจ้างที่ได้รับเป็นลักษณะเหมา มีชั่วโมง-
การทำงานโดยเฉลี่ยประมาณ 8-9 ชั่วโมงต่อวัน โดย-
ลักษณะงานผู้รับงานมีความเสี่ยงจากอุปกรณ์ที่ใช้ อาทิ
การใช้อุปกรณ์ไฟฟ้า ฯลฯ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่ไม่-
เหมาะสมในเรื่องแสงสว่างและกลิ่น ความคับแคบของ-
สถานที่ เป็นต้น ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นบ่อยกับผู้รับงาน-
ประเภทนี้ ได้แก่ ปัญหาทางการยศาสตร์ ส่วนอุบัติเหตุ-
ส่วนใหญ่เกิดจากการขาดความระมัดระวัง (อมรา
พงศาพิชญ์ และคณะ, 2532 ศูนย์ศึกษาและพัฒนาผู้รับ-
งานไปทำที่บ้าน, 2546 และบุญสม น้ำสมบุรณ์ และคณะ,
2547)

2.7 งานผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ

ลักษณะงานที่ศึกษา เป็นการเจียรไนพลอยของผู้-

รับงานทั้งจากภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ผู้รับงานส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 35-55 ปี
นอกจากนี้ยังพบผู้รับงานที่มีอายุน้อย คือ ระหว่าง 15-24
ปี ซึ่งมีสถานภาพเป็นโสด ร่วมทำงานประเภทนี้ด้วย
การรับงานที่ผ่านกลุ่มมีเป็นส่วนน้อย แต่โดยทั่ว ๆ ไปมัก-
รับงานเองเนื่องจากผู้รับงานเคยทำงานในโรงงานมาก่อน
มีชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 9 ชั่วโมงต่อวัน ค่าตอบแทน
ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของงาน

โดยลักษณะงานที่ต้องใช้สายตา (สุสัทหา ยิ้มแย้ม-
และคณะ, 2543) ทำให้ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้น ได้แก่
การอักเสบและเคืองตา กระจุกตาแห้ง ปัญหานี้จะมาก-
หรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของสถานที่ การมีแสง-
สว่างเพียงพอหรือไม่ นอกจากนี้ฝุ่นที่เกิดจากการเจียร
การใช้สารเคมีกัดพลอย และอันตรายจากเครื่องจักรที่ใช้-
เจียร ล้วนก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพและอันตรายต่อผู้รับ-
งานทั้งสิ้น ผู้วิจัยยังระบุอีกว่างานประเภทนี้เป็น 1 ใน 6
ประเภทอุตสาหกรรมที่ผู้รับงานขาดความระมัดระวังใน-
ความปลอดภัยจากการทำงาน (อมรา พงศาพิชญ์ และ-
คณะ, 2532)

2.8 งานโลหะ

งานประเภทนี้ ได้แก่ การทำอุปกรณ์เครื่องใช้บน-
โต๊ะอาหาร (ช้อนส้อม, ทัพพี ฯลฯ) ของชำร่วย และการ-
หล่อโลหะ ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะฝีมือและความ-
ชำนาญเฉพาะ ผู้รับงานที่สำรวจพบจะเป็นผู้มีอายุไม่สูง-
นัก คือ ระหว่าง 15-34 ปี มีการศึกษาในระดับประถม-
ศึกษามากที่สุดและส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ประดิษฐ์
ขาสมบัติ, 2542)

การรับงานมักรับผ่านกลุ่ม และเป็นกลุ่มอาชีพส่วน-
ใหญ่ บางกลุ่มสนับสนุนด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ตลอด-
จนฝึกทักษะฝีมือให้กับสมาชิก ค่าตอบแทนที่ได้รับเป็น-
ลักษณะเหมาจ่ายมากกว่า มีชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 8
ชั่วโมงต่อวัน ปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยจะเป็นทางด้านการ-
ยศาสตร์ตลอดจนการอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม
คือ การระบายอากาศไม่ดีพอ และฝุ่นละอองจากเศษ-
โลหะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าผู้รับงานบางคนขาด-
ความใส่ใจในเรื่องสุขภาพแม้ว่าจะได้รับการอบรมในเรื่อง-
สุขภาพและความปลอดภัยแล้วก็ตาม (ประดิษฐ์
ขาสมบัติ, 2542 และบุญสม น้ำสมบุรณ์ และคณะ, 2547)

แรงงานนอกระบบภาคบริการ

ในการประมวลผลงานที่มีผู้ศึกษาไว้ เกี่ยวกับแรงงานนอกระบบภาคบริการ สามารถแบ่งประเภทแรงงานออกตามลักษณะอาชีพได้ 6 ประเภท คือ อาชีพหาบเร่แผงลอย อาชีพเก็บขยะหรือซาเล้ง อาชีพถีบรถสามล้อ ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ขับรถแท็กซี่และอาชีพผู้ทำงานรับใช้ในบ้าน ผลงานส่วนใหญ่ศึกษาในช่วงปี 2544-2548 ลักษณะงานที่ศึกษาเป็นการศึกษาเฉพาะอาชีพ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่อยู่ในเขตเมือง

1. อาชีพหาบเร่แผงลอย/ผู้ค้ารายย่อย

การเข้าสู่อาชีพหาบเร่แผงลอย โดยเฉพาะอาชีพค้าอาหารของผู้ค้าเพศหญิง ด้วยเหตุผลนอกจากหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัวและส่งให้บิดามารดาที่อยู่ต่างจังหวัดแล้ว การประกอบอาชีพดังกล่าวสามารถมีเวลาดูแลสุขภาพในครอบครัวได้ ผู้ค้าหาบเร่ในกรุงเทพมหานครเป็นผู้ย้ายถิ่นที่มีภูมิลำเนาเดิมจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดและพบว่ามีเพศหญิงมากกว่าเพศชายเช่นเดียวกับผู้ค้าหาบเร่ในภูมิภาค มีอายุระหว่าง 30-50 ปี มีการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา (นฤมล นิราทร, 2548)

การประกอบอาชีพในแต่ละวัน ต้องใช้เวลาอย่างต่ำประมาณ 12 ชั่วโมง (สมนึก แผงนคร, 2546 และจุฑามาศ ไชยรบ, 2546) มีทั้งช่วงกลางวันและกลางคืนหรือตลอดทั้งคืน สินค้ามีหลากหลายประเภทแต่ส่วนใหญ่จะเป็นอาหาร ผัก ผลไม้และขนม (โสภา อ่อนโอภาส และนุชนาฏ ยูธันเงาะ, 2544) ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมีฐานะยากจน ลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นบ้านเช่าและมีอยู่ในแหล่งชุมชน มีภาระหนี้สิน ขาดเงินทุนหมุนเวียน ต้องกู้ยืมเงินนอกระบบ ไม่มีความมั่นคงในอาชีพ มีความต้องการให้รัฐช่วยเหลือด้านเงินทุน และจัดสรรสถานที่ขาย พร้อมทั้งพัฒนาอาชีพและตลาด (วิทยากร เชียงกุล, 2546)

2. อาชีพเก็บขยะชาย ซาเล้งและอาชีพเกี่ยวข้องกับขยะ

การประกอบอาชีพนี้เกิดขึ้นมานานกว่า 30-40 ปี ในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ อาชีพนี้ขยายตัวเพิ่มขึ้นตามปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นจากปริมาณบริโภคสินค้าของประชากร ปัจจุบันกรุงเทพมหานครได้พัฒนาระบบการ

เก็บและทำลายขยะโดยใช้เครื่องมือที่ทันสมัย รวมทั้งการสนับสนุนการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการอาชีพเก็บของเก่าจากขยะแบบอิสระมีจำนวนลดลงและมีรายได้ลดลงด้วย (วิทยากร เชียงกุล, 2546)

อาชีพเก็บและรับซื้อของเก่า สามารถสร้างอาชีพให้คนจนเมืองที่มีการศึกษาต่ำ ขาดทักษะและเงินทุนที่จะประกอบอาชีพอื่น ตลอดจนมีการจ้างงานต่อเนื่อง อาชีพคัดแยกขยะ และแปรสภาพของเก่าเพื่อผลิตสินค้าอื่นอีกมาก นอกจากนี้อาชีพเก็บและรับซื้อของเก่ายังเป็นอาชีพอิสระมีรายได้เร็ว เข้าสู่อาชีพได้ง่าย ลงทุนน้อย ทำให้มีผู้หันมาประกอบอาชีพนี้มากขึ้น (พรรณทิพย์ เพชรมากและคณะ, 2533) ผู้ประกอบอาชีพมีทั้งเพศชายและเพศหญิง และทำกันเป็นครอบครัวทั้งบุตร หลาน และผู้สูงอายุ สภาพความเป็นอยู่มีทั้งที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด เป็นพวกเร่ร่อน ไม่มีหลักแหล่งแน่นอน บางครอบครัวบุกรุกที่สาธารณะ มีคุณภาพชีวิตไม่ดีทั้งสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม อาหารการกินไม่ถูกสุขลักษณะ ทำให้ผู้ประกอบอาชีพนี้เจ็บป่วยแบบเรื้อรัง นอกเหนือไปจากอาการเจ็บป่วยทั่ว ๆ ไปที่พบบ่อย เช่น วัณโรคหอบหืด โรคมึ่วหน้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบผู้ที่มีอาการหนักจากความผิดปกติที่ปอด หัวใจโตและพบสารเคมีในเลือดสูงจากสารหนูและตะกั่ว (สุรางรัตน์ วศินารมณและคณะ, 2548)

3. อาชีพถีบจักรยานสามล้อ

เป็นอาชีพอิสระที่ใช้ร่างกายเป็นหลัก สามารถเลือกเวลาทำงานและเวลาพักได้ ไม่จำเป็นต้องมีความรู้มากและไม่ต้องลงทุนสูง ผู้ประกอบอาชีพส่วนใหญ่เคยทำงานอื่นมาก่อน อาทิ รับจ้าง ค้าขายหรือทำงานในภาคเกษตรกรรมและเป็นผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตเมืองด้วยปัจจัยผลักดันจากการถูกเลิกจ้าง การทำนาทำไร่ไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควร มีหนี้สิน ตลอดจนปัญหาครอบครัว (บำเพ็ญจิต แสงชาติ, 2546) เดิมผู้ประกอบอาชีพนี้มีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องถนนหนทางในการเดินทางยังไม่สะดวกเท่าที่ควร แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางด้านสาธารณูปโภคเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดอาชีพทางด้านขนส่งอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ เช่น มอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถเมล์ รถแท็กซี่ รถสองแถวและรถตุ๋น ส่งผลให้ผู้ประกอบอาชีพถีบจักรยานสามล้อมีจำนวนลดลงและถูก-

ตารางที่ 3 ข้อมูลแรงงานนอกระบบภาคบริการ จำแนกตามลักษณะอาชีพ

	หาบเร่แผงลอย	เก็บขยะและอาชีพที่ เกี่ยวข้องกับขยะ	ถีบจักรยานสามล้อ	มอเตอร์ไซด์รับจ้าง	แท็กซี่	ผู้ทำงานรับใช้ในบ้าน
ลักษณะอาชีพ	- ค้าขายอาหาร, ผัก, ผลไม้, ขนม	- เก็บขยะขาย, เก็บและ รับซื้อของเก่า	- รับจ้างทั่วไป	- รับจ้างทั่วไป	- รับจ้าง	- รับใช้ในบ้าน
คุณลักษณะของ แรงงาน	- ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีภูมิลำเนาเดิมจากภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ อายุ 30-50 ปี สมรสแล้ว การศึกษาระดับชั้น ประถมศึกษา มีฐานะ ยากจน	- ทำกันเป็นครอบครัว มี ทั้งเพศชาย หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่มี การศึกษาระดับประถม ศึกษาปีที่ 4 หรือต่ำกว่า และไม่ได้เรียนหนังสือ	- ส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลาง- คนจนถึงผู้สูงอายุ อายุ 40-70 ปี การศึกษาระดับ ประถมศึกษาปีที่ 4 ฐานะยากจน ส่วนใหญ่ สมรสแล้ว ที่พักอยู่ในชุมชน แออัด และบางส่วน ไม่มีที่พักอาศัยนอนบน รถสามล้อ	- ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มี ทั้งวัยหนุ่มสาวที่มีอายุ ต่ำสุด 21 ปี วัยกลางคน อายุสูงสุด 58 ปี ส่วน ใหญ่สมรสแล้ว มีการ ศึกษาในระดับประถม ศึกษา	- เพศชายอายุเฉลี่ย 41 ปี มีการศึกษาตั้งแต่ต่ำสุด- คือประถมศึกษาจนถึง สูงสุดระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่สมรสแล้ว มีภูมิลำ เนาเดิมในภาคตะวันออก เฉียงเหนือ	- เป็นเพศหญิงเกือบทั้ง- หมด ส่วนใหญ่มีสัญชาติ ไทย มีภูมิลำเนาอยู่ใน ภาคตะวันออกเฉียง เหนือ อายุต่ำกว่า 35 ปี สถานภาพเป็นโสด ส่วน ใหญ่มีการศึกษาระดับ ประถมศึกษา ส่วนแรง งานต่างด้าวเป็นสัญชาติ พม่ามากที่สุด มีอายุก่อน ข้างน้อยคือต่ำกว่า 25 ปี เป็นโสด ระดับการศึกษา มัธยมตอนต้นและต่ำ กว่า
ลักษณะการทำงาน	- มีทั้งช่วงกลางวัน กลาง- คืน หรือตลอดคืน - ใช้เวลาอย่างต่ำ ประมาณ 12 ชั่วโมง	- ตระเวนเก็บ หรือซื้อของ ตามสถานที่ต่าง ๆ หรือ เก็บขยะตามจุดต่าง ๆ - อาชีพคุ้ยขยะ ทำงาน 6- 10 ชั่วโมงต่อวัน สัปดาห์ ละ 5 วันหรือมากกว่า	- มีทั้งทำเฉพาะกลางวัน หรือทำกลางคืนหรือทำ 24 ชั่วโมง - รถที่ใช้ประกอบอาชีพ เกือบทั้งหมดเป็นการ เช่า วันละ 15-50 บาท มีรายได้ต่อวัน 50-200 บาท	- ส่วนใหญ่ทำงานทุกวัน เริ่มตั้งแต่ 6 โมงเช้าถึง ประมาณหนึ่งทุ่ม รายได้ มากน้อยขึ้นอยู่กับ จำนวนเที่ยว วันละ 200- 400 บาท	- ทำงานเป็น 2 กะ คือ กะเช้าและกะบ่าย ส่วน ใหญ่ใช้เวลาขับรถหา รายได้ วันละ 8-10 ชั่วโมง ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่ แน่นอน อยู่ระหว่าง 6,000-10,000 บาทต่อ เดือน	- ทำงานบ้านและ/หรือ ดูแลสมาชิกในครอบครัว ของนายจ้าง ทำงานวัน ละ 7-10 ชั่วโมง แรงงาน ต่างด้าวทำงานมากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน ไม่มีวัน หยุดประจำ ค่าจ้างมีทั้ง รายวันและรายเดือน

ตารางที่ 3 ข้อมูลแรงงานนอกระบบภาคบริการ จำแนกตามลักษณะอาชีพ (ต่อ)

	หาบเร่แผงลอย	เก็บขยะและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับขยะ	เก็บจักรยานสามล้อ	มอเตอร์ไซด์รับจ้าง	แท็กซี่	ผู้ทำงานรับใช้ในบ้าน
สภาพแวดล้อมในการทำงาน	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ที่สาธารณะเป็นแหล่งประกอบการ - มีความเสี่ยงต่อการถูกไล่ที่ 	<ul style="list-style-type: none"> - กลางแจ้งและมลพิษ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความเสี่ยงสูงจากอุบัติเหตุการจราจรและกลุ่มมิจฉาชีพ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำงานบนท้องถนน - มีความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุสูงและอันตรายต่อสุขภาพเนื่องจากใช้สายตาและสูดควันพิษตลอดเวลา 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำงานบนท้องถนน - ความเสี่ยงหลายรูปแบบจากถูกโกงค่าโดยสาร ถูกจี้ปล้น และถูกเอารถเอาเปรียบเรื่องค่าเช่ารถ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายหรือเจ็บป่วย
ปัญหาสุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - ปวดเมื่อยตามร่างกาย - ความบกพร่องทางการได้ยิน - มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเป็นโรคระยะยาวเนื่องจากสูบบุหรี่, ดื่มสุรา 	<ul style="list-style-type: none"> - โรคทางเดินหายใจ, ท้องเสีย - ความผิดปกติของปอด หัวใจโต และมีสารเคมีประเภทสารหนู ตะกั่ว ในเลือดสูง - โรคผิวหนัง 	<ul style="list-style-type: none"> - ปวดขา ปวดหลัง - โรคผิวหนัง และโรคกระดูก 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ได้ระบุชัดเจนแต่อาจเกิดกับโรคที่เกี่ยวกับสายตาและระบบทางเดินหายใจ ตลอดจนอุบัติเหตุ 	<ul style="list-style-type: none"> - ความเครียดจากปัญหาจราจรติดขัด 	<ul style="list-style-type: none"> - เจ็บป่วยทั่วไป ปวดศีรษะ ท้องเสีย
สภาพปัญหา	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีความมั่นคงในอาชีพ - ขาดเงินทุนหมุนเวียน - มีผู้ค้าจำนวนมาก - รายได้ไม่เพียงพอ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขาดความมั่นคงในชีวิต - คุณภาพชีวิตไม่ดีอยู่ในสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม - ปัญหาครอบครัว, ยาเสพติด 	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพ - ปัญหาครอบครัว หย่าร้าง และไม่มีเวลาให้ครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้ลดลงจากการมีรถยนต์รับจ้างเพิ่มขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีเวลาให้ครอบครัว ความไม่มั่นคงในอาชีพ - ต้องการการประกันสังคม 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่วนใหญ่เกิดกับแรงงานต่างด้าว เรื่องการทำงานไม่มีวันหยุด ประจำ การได้รับค่าจ้างที่ต่ำกว่า, การถูกทำร้าย และสุขภาพทางเพศ
สวัสดิการ	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีสวัสดิการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีสวัสดิการใด ๆ ไม่สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐเนื่องจากไม่มีหลักแหล่งที่แน่นอน 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีสวัสดิการใด ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีสวัสดิการใด ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - อาหาร ที่พัก เสื้อผ้า เงินพิเศษ และค่ารักษาพยาบาล สำหรับแรงงานต่างด้าว เรื่องค่ารักษาพยาบาล จะเป็นผู้ออกเองมากกว่า

ตารางที่ 3 ข้อมูลแรงงานนอกระบบภาคบริการ จำแนกตามลักษณะอาชีพ (ต่อ)

หาบเร่แผงลอย	เก็บขยะและอาชีพที่เกี่ยวข้องกับขยะ	กับจักรยานสามล้อ	มอเตอร์ไซด์รับจ้าง	แท็กซี่	ผู้ทำงานรับใช้ในบ้าน
งานวิจัยหลักที่เกี่ยวข้อง	- โสภ อ่อนโอภาส และ นุชนาง ยูธันงะ (2544)	- พรพนกัณฑ์ เพชรหมาก และคณะ (2533)	- วิทยากร เชียงกุล (2546)	- สุชาติ เปรมสุธิยา (2544)	-- กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (2542)
- จุฑามาศ ไชยรบ (2546)	- วิทยากร เชียงกุล (2546)	- บำเพ็ญจิต แสงชาติ (2546)	- วรณีย์ เดียววิเศษ (2546)	- ณัฐจรี สุวรรณัญ (2546)	- ศุภชัยพร พันพืง และคณะ (2548)
- สมนึก แผงนคร (2546)	- สุรางรัตน์ วดีนารมณ และคณะ (2548)	- ชีววัต ละครแก้ว (2546)	- ไพโรจน์ และพาลีณวิฑูชาติวานิช (2546)	- เตือนใจ เมธินาทัทักษ์ (2548)	
- วิทยากร เชียงกุล (2546)					
- นฤมล นิราทร (2548)					

ผลักดันออกจากกรุงเทพฯ ไปอยู่ตามหัวเมือง (วิทยากร เชียงกูล, 2546)

ผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบ ส่วนใหญ่เป็นผู้มีอายุในวัยกลางคนจนถึงผู้สูงอายุ คือระหว่าง 40-70 ปี มีการศึกษาน้อยเพียงระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีฐานะยากจน ที่พักอาศัยเป็นบ้านเช่าราคาถูกในชุมชนแออัดหรือบางรายไม่มีที่พัก อาศัยนอนบนรถสามล้อ ปัญหาของผู้ประกอบการอาชีพนี้คือมีรายได้น้อย ไม่มีพหุฐานะเป็นของตนเองส่วนใหญ่เป็นการเช่า ไม่มีหลักประกันรายได้และสุขภาพ โดยปัญหาสุขภาพที่มักพบบ่อยคือ ปวดขา ปวดหลัง โรคผิวหนังและโรคกระเพาะ ตลอดจนความเสียหายต่ออันตรายบนท้องถนนและจากมลภาวะ ความต้องการของผู้ประกอบการอาชีพนี้คือต้องการให้รัฐช่วยเหลือทางด้านสวัสดิการ ทั้งทางสังคม การศึกษา และสุขภาพ (บำเพ็ญจิต แสงชาติ, 2546 และธีรวัด ละครแก้ว, 2546)

4. อาชีพขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง

จากการศึกษาของศูนย์วิจัยกสิกรไทยในปี 2546 พบว่ามีจำนวนมอเตอร์ไซด์รับจ้างทั่วประเทศกว่า 200,000 คน มีวินมอเตอร์ไซด์มากกว่า 2,000 วิน และอยู่ในเขตกรุงเทพฯ มากกว่า 1,800 วิน แบ่งประเภทของผู้ขับมอเตอร์ไซด์รับจ้างเป็น 2 ประเภท คือ ผู้เป็นเจ้าของเบอร์เสื้อมอเตอร์ไซด์และขับรถรับจ้างเองหรือเป็นผู้มีสิทธิขับรถในแหล่งนั้นหรือเรียกว่า "วิน" ซึ่งมีจำนวนจำกัดและมักไม่เพิ่มเบอร์เสื้อ (วรรณิ เตียวอิตเรศ, 2546) ผู้เข้าสู่อชีพนี้ทุกคนเป็นผู้ที่เคยประกอบอาชีพอื่นมาแล้วอย่างน้อยหนึ่งอาชีพ อาทิ รับจ้างในโรงงาน ก่อสร้าง ยามค้าขายและทำประมง การถูกเลิกจ้าง หรือรายได้จากงานเดิมไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพตลอดจนความเข้มงวดของนายจ้างเป็นปัจจัยผลักดันให้หันมาประกอบอาชีพขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ประกอบกับงานดังกล่าว เป็นงานอิสระมีความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาทำงาน มีรายได้ที่ดีกว่าสามารถจุนเจือครอบครัวได้ โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อวันประมาณ 100-300 บาท

ผู้ขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของงานศึกษาที่รวบรวมนี้อยู่ในเขตเมือง ในต่างจังหวัด ผู้ศึกษาระบุว่าส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นมีอายุต่ำสุด 21 ปี และสูงสุด 58 ปี มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา สมรสแล้ว อยู่ในครอบครัวขยายที่มีทั้งบุตรและบิดามารดาอยู่

ร่วมกัน มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง มีการออมน้อยและมีหนี้สินจากการผ่อนรถ อาศัยการกู้ยืมนอกระบบหากเกิดปัญหาติดขัดด้านการเงิน ปัญหาในการประกอบอาชีพ ได้แก่ การมีรายได้ลดลง มีผู้ประกอบการเพิ่มขึ้นเนื่องจากการตงงานภายหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 และมีมอเตอร์ไซด์รับจ้างที่ไม่ได้รับอนุญาตถูกต้องเกิดขึ้น นอกจากนี้จากลักษณะงานที่ต้องทำอยู่บนท้องถนนก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมา ตลอดจนความเสียหายต่ออุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้น สำหรับปัญหาอื่นที่มีความสำคัญต่อตนเองและครอบครัวนั้น คือ พฤติกรรมส่วนตัว อาทิ การบริโภคที่ไม่สอดคล้องกับรายได้ การเล่นการพนัน เป็นต้น ผู้ประกอบการอาชีพนี้มีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาจัดระเบียบวินมอเตอร์ไซด์ มีกองทุนให้กู้ยืมซื้อมอเตอร์ไซด์โดยเสียดอกเบี้ยต่ำ รวมทั้งมีสวัสดิการในด้านการรักษาพยาบาล การประกันอุบัติเหตุ (วรรณิ เตียวอิตเรศ, 2546 และโสภณ จิระเกียรติกุล และพาลินท์ วุฒิชชาติวานิช, 2546)

5. อาชีพขับรถแท็กซี่

งานศึกษาเกี่ยวกับผู้ประกอบการอาชีพขับรถแท็กซี่ เป็นการสำรวจในเขตกรุงเทพมหานคร

ซึ่งมีรถแท็กซี่มากกว่า 85,000 คัน ตามข้อมูลที่กรุงเทพมหานครระบุไว้ ผู้ประกอบการอาชีพนี้

ส่วนใหญ่เคยประกอบอาชีพอื่นมาก่อน อาทิ รับจ้างทำนา แต่ประสบปัญหาขาดทุนหรือตงงาน การหันมาประกอบอาชีพขับรถแท็กซี่ด้วยเหตุผลของการมีรายได้ที่ดีกว่า มีความเป็นอิสระและเห็นตัวอย่างของคนประกอบอาชีพนี้มาก่อน ผู้ขับรถแท็กซี่มีทั้งผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวอายุระหว่าง 25-34 ปี วัยกลางคนจนถึงวัยสูงอายุที่มีอายุระหว่าง 55-60 ปี มีการศึกษต่ำสุด คือ ไม่ได้เรียนหนังสือ และสูงสุด คือ ระดับปริญญาตรีซึ่งมีเป็นส่วนน้อย ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับประถมศึกษา มีภูมิลำเนาเดิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นบ้านเช่า บางบ้านไม่มีทะเบียนบ้าน (ณัฐจรัสสุวรรณภัก, 2546 และเดือนใจ เมธินาพิทักษ์, 2548)

การทำงานแบ่งเป็น 2 กะ คือ กะเช้าเริ่มตั้งแต่ 12.00 น. ถึง 04.00 น. และส่งรถประมาณ 12.00 น. ถึง 16.00 น. กะบ่ายเริ่มตั้งแต่ 12.00 น. จนถึง 16.00 น. ส่งรถประมาณ 24.00 น. ถึง 04.00 น. ส่วนใหญ่จะใช้เวลาขับ

รถประมาณวันละ 8-10 ชั่วโมง (ณัฐจรี สุวรรณภัก, 2546) ส่วนใหญ่มีรายได้ระหว่าง 6,000-9,000 บาท ปัญหาที่ประสบจะเป็นในเรื่องการพักผ่อนไม่เพียงพอ ไม่มีเวลาให้กับครอบครัวตลอดจนความเครียดจากปัญหาการจราจรติดขัด ผู้ขับแท็กซี่ส่วนใหญ่ค่อนข้างพึงพอใจกับอาชีพนี้ แต่มีความต้องการความคุ้มครองจากประกันสังคมเพื่อความมั่นคงในการประกอบอาชีพ (สุชาติ เปรมสุริยา, 2544 และ เตือนใจ เมธินาพิทักษ์, 2548)

6. อาชีพผู้ทำงานรับใช้ในบ้าน

ในปี 2542 กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลผู้ทำงานรับใช้ในบ้าน พบว่าผู้ประกอบอาชีพนี้ร้อยละ 92 เป็นผู้มีสัญชาติไทย ที่เหลือเป็นแรงงานต่างชาติจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ พม่า เขมร และลาว คิดเป็นร้อยละ 6, 1 และ 1 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดตามลำดับ ต่อมาในปี 2548 มีงานศึกษาของ สุรีย์พร พันพึ้ง เกี่ยวกับผู้ทำงานรับใช้ในบ้านที่เป็นแรงงานต่างชาติ ซึ่งมีความสอดคล้องกันโดยให้ภาพของผู้ประกอบอาชีพเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนโสด มีอายุไม่มากนัก คือ ต่ำกว่า 25 ปี มีทั้งผู้ที่ไม่มีการศึกษาจนกระทั่งมีการศึกษาสูงสุดในระดับอุดมศึกษาแต่ก็มีจำนวนน้อยส่วนใหญ่พบว่ามีการศึกษาในระดับประถมศึกษา

ลักษณะงานที่ทำ ได้แก่ การทำความสะอาดภายในบ้าน ในครัว บางรายอาจต้องดูแลสมาชิกในครอบครัวของนายจ้างและทำงานอื่น ๆ ตามที่นายจ้างสั่ง แร้งงานต่างชาติจะไม่รู้ล่วงหน้าเกี่ยวกับลักษณะงานที่ทำหรือแม้แต่เงื่อนไขการจ้างงานตลอดจนเงินเดือน เวลาในการทำงานโดยทั่ว ๆ ไปประมาณ 7-10 ชั่วโมงต่อวัน ผู้ทำงานไม่ว่าจะเป็นสัญชาติไทยหรือแรงงานต่างชาติมีการเก็บออมเงินและส่งกลับไปให้ครอบครัว ปัญหาในการทำงานส่วนใหญ่เกิดกับแรงงานต่างด้าวมากกว่า ในเรื่องการทำงานไม่มีวันหยุดประจำ การได้รับค่าจ้างที่ต่ำกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ การถูกทำร้ายและถูกนายจ้างคุกคามทางเพศตลอดจนอุปสรรคด้านภาษาทั้งด้านการสื่อสารและรับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ส่วนปัญหาสุขภาพโดยลักษณะงานไม่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายหรือเจ็บป่วย มีเฉพาะการเจ็บป่วยทั่ว ๆ ไป คือ ปวดศีรษะ ท้องเสีย เป็นต้น ซึ่งนายจ้างจะเป็นผู้ออกค่ารักษาพยาบาล แต่สำหรับผู้ทำงานที่เป็นแรงงานต่างด้าวผล

การศึกษาพบว่าไม่มีความรู้ทางด้านสุขอนามัย โดยเฉพาะเรื่องโรคเอดส์ เกิดความวิตกกังวลเกี่ยวกับสุขภาพตนเอง เนื่องจากการเข้าถึงบริการสาธารณสุขพื้นฐานเป็นอุปสรรคสำคัญเพราะนายจ้างส่วนใหญ่ไม่ยอมจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้ หากเกิดการเจ็บป่วยก็จะถูกหักค่าจ้างเป็นวัน ๆ ไป (กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, 2542 และ สุรีย์พร พันพึ้งและคณะ, 2548)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในบทความนี้มี 2 ส่วน ส่วนแรกได้จากการประมวลข้อเสนอแนะในงานที่มีผู้ศึกษาไว้โดยจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1. ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว 2. ที่กำลังดำเนินการ และ 3. ที่มีความเป็นไปได้ในการดำเนินการต่อไป สำหรับส่วนที่สองเป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้วิจัย เนื้อหาของข้อเสนอแนะนำมาเสนอเฉพาะบางส่วนที่มีผลต่อส่วนรวม ในเรื่องการคุ้มครองแรงงานนอกระบบและคุณภาพชีวิต รายละเอียดที่เหลือสามารถศึกษาได้จากรายงานฉบับสมบูรณ์

1. ข้อเสนอแนะที่มีการดำเนินการไปแล้ว

ที่สำคัญๆ ได้แก่ การออกกฎหมายคุ้มครองจำนวน 4 ฉบับ การสำรวจข้อมูลและการส่งเสริมพัฒนา ดังนี้

1.1 การออกกฎหมายกระทรวงแรงงาน พ.ศ.2541 ให้ลูกจ้างที่ทำงานเกี่ยวกับงานบ้านได้รับความคุ้มครองบางส่วนตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 ได้แก่ การจ่ายค่าจ้าง ค่าล่วงเวลา ค่าทำงานในวันหยุดและการจัดให้มีวันหยุดพักผ่อนประจำปี

1.2 การออกกฎหมายกระทรวงแรงงานว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานในกิจการประมง พ.ศ.2541

1.3 การออกกฎหมายกระทรวงแรงงานว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานในงานที่รับไปทำที่บ้าน พ.ศ.2547 ได้แก่ การรับจดทะเบียนผู้รับงานไปทำที่บ้านและการช่วยจำหน่ายผลิตภัณฑ์

1.4 การออกกฎหมายกระทรวงแรงงานว่าด้วยการคุ้มครองลูกจ้างในงานเกษตรกรรม พ.ศ.2547

1.5 สำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจแรงงานผู้รับงานไปทำที่บ้านครั้งแรกในปี 2542 ครั้งที่สองในปี 2545

และในปี 2548 ได้ทำการสำรวจข้อมูลแรงงานนอกระบบทั้งหมด

1.6 การส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน

2. ข้อเสนอแนะที่อยู่ระหว่างดำเนินการ

2.1 การขยายประกันสังคมครอบคลุมแรงงานนอกระบบ

2.2 การปรับปรุงพระราชบัญญัติความปลอดภัยอาชีวอนามัยและสิ่งแวดล้อมในการทำงานให้ครอบคลุมแรงงานนอกระบบ

3. ข้อเสนอแนะที่มีความเป็นไปได้ที่จะดำเนินการต่อไป

3.1 นโยบายลดภาษีแก่นายจ้างที่จัดให้มีมาตรการส่งเสริมความปลอดภัยในการทำงานของแรงงานนอกระบบ

3.2 การส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้กำหนดนโยบายพัฒนาอาชีพและสวัสดิการของแรงงานนอกระบบไว้ในแผนพัฒนาตำบล

4. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้ศึกษา

4.1 ควรมีการศึกษาและติดตามผลการนำกฎกระทรวงว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานในงานที่รับไปทำที่บ้านและกฎกระทรวงว่าด้วยการคุ้มครองลูกจ้างในงานเกษตรกรรมไปปฏิบัติ

4.2 ควรกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแรงงานนอกระบบ

4.3 ประชาสัมพันธ์และให้ความคุ้มครองแรงงานในระบบและแรงงานนอกระบบกลุ่มต่าง ๆ ที่มีกฎหมายรองรับแล้ว ให้ได้รับรู้และได้รับสิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย

4.4 ศึกษามาตรการสร้างหลักประกันด้านค่าจ้างและรายได้แก่แรงงานนอกระบบ เพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมในการจ้างงาน และมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต

4.5 รัฐควรทบทวนและติดตามผลของนโยบายด้านการเกษตรที่มีต่อเกษตรกรและวางแผนการส่งเสริมการเกษตรอย่างมีระบบ เพื่อให้เกษตรกรซึ่งเป็นแรงงานกลุ่ม-

ใหญ่ได้รับการเพิ่มพูนความรู้และมีศักยภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในภาคการเกษตรได้ตลอดทั้งปี โดยไม่ออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในภาคอื่น

บรรณานุกรม

กนกนาค งามเนตร.(2548). รายงานผลการดำเนินงานปีที่ 1 โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานของแรงงานนอกระบบ : ภาคการผลิต (ภาคกลาง กรุงเทพฯ). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน.(2542). สภาพการทำงานและปัญหาการทำงานของผู้ทำงานรับใช้ในบ้าน. กรุงเทพมหานคร.

.....(2546). สภาพการจ้างแรงงานภาคเกษตร(กรณีแรงงานประมงทะเล).กรุงเทพมหานคร.

จัญญา วงษ์พรหม.(2541). รายงานการวิจัยเรื่องแรงงานนอกระบบอีสาน : การรับช่วงการผลิตของอุตสาหกรรมดอกไม้ประดิษฐ์. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร และคณะ. (2544). มาตรการและแนวทางการส่งเสริมผู้รับงานไปทำที่บ้านให้ได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม.รายงานการวิจัยเสนอต่อกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.กรุงเทพมหานคร.

จำนง สมประสงค์. (2529). สภาพและปัญหาแรงงานรับจ้างในกิจการประมง. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องสภาพและปัญหาแรงงานในชนบท โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างในภาคเกษตร. 11-13 ธันวาคม 2529. กาญจนบุรี : โรงแรมริเวอร์แคว.

จุฑามาศ ไชยรบ. (2546). วิธีการดำรงชีวิตของกลุ่มคนหาบเร่ขายหาบบางแสน. รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย. สกว .

ณัฐจรี สุวรรณภัก. (2546). แท็กซี : กระบวนการเข้าสู่อาชีพและประสบการณ์ชีวิตประจำวัน. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล (สังคมวิทยา) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เดือนใจ เมธินาพิทักษ์. (2548). การขยายการคุ้มครองการประกันสังคมไปสู่แรงงานนอกระบบศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้-

ชัยรัตน์ กิ่งชัย ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์-
สังคมสงเคราะห์-ศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารและ-
นโยบายสวัสดิการสังคม) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทวิสุข พันธุ์เพ็ง.(2546). แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงาน
นอกระบบ. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ-
สร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).

ธีรวัต ละครแก้ว.(2546). คุณภาพชีวิตผู้ประกอบการอาชีพสาม-
ล้อถีบในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย จังหวัดเชียงราย.
รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการ-
สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย, สกว.,
2546.

นฤมล นิราทร.(2548). หาบเร่แผงลอยอาหาร : ความสำเร็จ-
และตัวบ่งชี้. วิทยานิพนธ์ดุขุฎีบัณฑิต สหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บริษัท แอ็ดวานซ์ โกลบอล บิซิเนส จำกัด.(2547). รายงาน-
ฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัย เรื่องการคุ้มครองแรงงานใน-
งานภาคเกษตร. เสนอต่อกรมสวัสดิการและคุ้มครอง-
แรงงาน กระทรวงแรงงาน. กรุงเทพมหานคร.

บริษัท เอ็กเซลเลนซ์ บิซิเนส แมเนจเม้นท์ จำกัด. (2548).
รายงานโครงการสำรวจการทำนาเกลือ. เสนอสำนัก-
พัฒนามาตรฐานแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครอง-
แรงงาน. กรุงเทพมหานคร

บำเพ็ญจิต แสงชาติ. (2546). การพึ่งตนเองของผู้มีอาชีพ-
ถีบจักรยานสามล้อในเขตเทศบาลนคร ขอนแก่น.
รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการ-
สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย, สกว.

บุญสม น้ำสมบูรณ์และคณะ.(2547). รายงานการศึกษา-
ทบทวนสถานการณ์สุขภาพและความปลอดภัยของ-
แรงงานนอกระบบ ด้านสุขภาพและความปลอดภัยจาก-
การทำงาน พื้นที่กรุงเทพมหานครและภาคกลาง.
กรุงเทพมหานคร.

เบญจวรรณ นาราสัจจ์ และคณะ. (2544). สภาพการทำงาน-
นอกระบบกับปัญหาสุขภาพ : กรณีศึกษาการรับช่วง-
การผลิตแหวน. รายงานการวิจัยส่วนหนึ่งในโครงการ-
วิจัยเรื่องสภาพการทำงานนอกระบบกับปัญหาสุขภาพ :
กรณีศึกษาการทำงานอุตสาหกรรมอยู่กับบ้าน.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

เบ็ญจา จิรภัทรพิมล และคณะ.(2544). สภาพการทำงานนอก-
ระบบกับปัญหาสุขภาพ : กรณีศึกษาการทำงานอยู่กับ-

บ้าน.กรุงเทพมหานคร.

ปรนิดดา ใจเอื้อและคณะ.(2543). การบริหารและการจัดการ-
สหกรณ์บริการ ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมชุมชนกรุง-
เทพจำกัด : กรณีศึกษาโครงการรับเหมาการตัดเย็บชุด-
นักเรียน. กรุงเทพมหานคร.

ประดิษฐ์ ชาสสมบัติ.(2542). การศึกษาหารูปแบบการพัฒนาก-
ลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน. กรม สวัสดิการและคุ้ม-
ครองแรงงาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม.

ปาริชาติ ศิวลักษณ์ และคณะ.(2548). การทบทวนเอกสาร-
งานวิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบในประเทศไทย.
โครงการเศรษฐกิจนอกระบบ ความยากจนและการจ้าง-
งาน สำนักงานแรงงานระหว่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร.

พรรณทิพย์ เพชรมาก และ กัณณิกา อังคุนสมบัติ. (2533).
ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบในชุมชนแออัด-
กับระบบเศรษฐกิจเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีอาชีพเก็บ-
และรับซื้อของเก่าในเขตกรุงเทพมหานคร. มูลนิธิ-
พัฒนาที่อยู่อาศัย.

พันธ์ วรรณบริบูรณ์.(2546). การเข้าถึงสวัสดิการและบริการ-
ของรัฐของผู้หญิงเย็บส่วนประกอบรองเท้าอยู่กับบ้าน.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรรณ เตียวอิตเรศ.(2546). คุณภาพชีวิตของมอเตอร์ไซด์-
รับจ้างในเขตเทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี.
รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการ-
สำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย, สกว.

วิทยากร เชียงกุล.(2546). การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับ-
คนจนและคนด้อยโอกาส : กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ-
รายย่อย. กรุงเทพมหานคร : สกว.

วิโรจน์ ตูลาพันธุ์.(2540). ปัญหาการคุ้มครองแรงงานนอก-
ระบบตามกฎหมายคุ้มครองแรงงาน. รายงานวิจัยส่วน-
หนึ่งของการฝึกอบรมหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล
พ.ศ. 2540. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงยุติธรรม.

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาผู้รับงานไปทำที่บ้าน มูลนิธิเพื่อแรงงาน-
หญิงและเครือข่ายแรงงานหญิง. (2545). สรุปผลการ-
สัมมนา เรื่อง แนวทางการคุ้มครองและสร้างหลัก-
ประกันทางสังคมแก่แรงงานหญิงในภาคเศรษฐกิจ-
นอกระบบ. 30 เมษายน 2545. กรุงเทพมหานคร :
โรงแรมรัตนโกสินทร์.

.....(2545).ผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อผู้รับงานมา-

- ทำที่บ้านในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นำอักษรการพิมพ์.
-(2546).สรุปขั้นตอนการผลิตของกลุ่มแรงงานนอกระบบภาคอีสาน. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องมาตรการของรัฐในการคุ้มครองด้านสุขภาพและความปลอดภัยของแรงงาน นอกระบบ 28 เมษายน 2546. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงแรงงาน.
- สมนึก แฝงนคร.(2546). ความยากจนของกลุ่มหาบเร่แผงลอย จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย, สกว.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ.(2542). รายงานการสำรวจการรับงานมาทำที่บ้าน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท พี.เอ. ลิฟวิ่ง จำกัด.
-(2548). การสำรวจการรับงานมาทำที่บ้าน พ.ศ. 2548. กรุงเทพมหานคร.
-(2548). สรุปผลการสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2548. กรุงเทพมหานคร.
-(2549). สรุปผลการสำรวจแรงงานนอกระบบ พ.ศ. 2549. กรุงเทพมหานคร.
- สิทธิชัย พัฒนสุวรรณและคณะ.(2549).การศึกษาการพัฒนาเกษตรอุตสาหกรรมของแรงงานนอก ระบบกับปัญหาสุขภาพ : เกษตรกรรายย่อย เกษตรพันธะสัญญา และแรงงานเกษตร รับจ้างในภาคการเกษตร.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).
- สุพจน์ เต๋นดวง และคณะ.(2549). การศึกษาทบทวนและประมวลผลความรู้เกี่ยวกับแรงงานนอกระบบในภาคการเกษตร. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).
- สุชาติ เปรมสุริยา.(2544). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจประกันตนของผู้ประกอบอาชีพชั่วคราวแก่กึ่งในการสมัครเป็นผู้ประกันตน ตามพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2533 มาตรา 40. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุภาพร ทองสุก.(2546).สภาพการจ้างและสภาพการทำงานของกลุ่มคนงานรับเหมาช่วงการผลิตในชนบท กรณีศึกษากลุ่มผู้ผลิตรองเท้าบ้านคลองตลาด. งานวิจัยในชุดโครงการการพัฒนาาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย.กรุงเทพมหานคร.
- สุวางรัตน์ วตินารมณ และคณะ. (2548). รายงานคีย์ขยะ : หลังสู้ฟ้าหน้าสู้กลิ่น. แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตแรงงานนอกระบบภาคบริการ : แรงงานคีย์ขยะและแรงงานที่เกี่ยวข้อง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.).
- สุรีย์พร พันพิ่ง และคณะ. (2548). คนรับใช้ในบ้าน : แรงงานอพยพจากพม่ามาไทย. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุสัณหหา ยิ้มแย้ม และคณะ. (2543). การประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ. กรุงเทพมหานคร.
- โสภา อ่อนโอภาส และ นุชนาฏ ยูธินงาละ. (2544). แนวทางการจัดระบบบริการสุขภาพของแรงงานนอกระบบ : หาบเร่แผงลอยและชาเล้ง. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- โสภิต จิระเกียรติกุล และ พาลินท์ วุฒิชิตวานิช. (2546).ชีวิตอิสระบนอานมอเตอร์ไซค์ของคนจนในชุมชนบ่อนวัวเก่า เทศบาลนครสงขลา. รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย, สกว.
- Amara Pongsapich, Nitaya Kataleradaphan, Preeda Sirisawat and Ratana Jarubanja. (1989). Women Workers in Thailand. Bangkok : Chulalongkorn University.